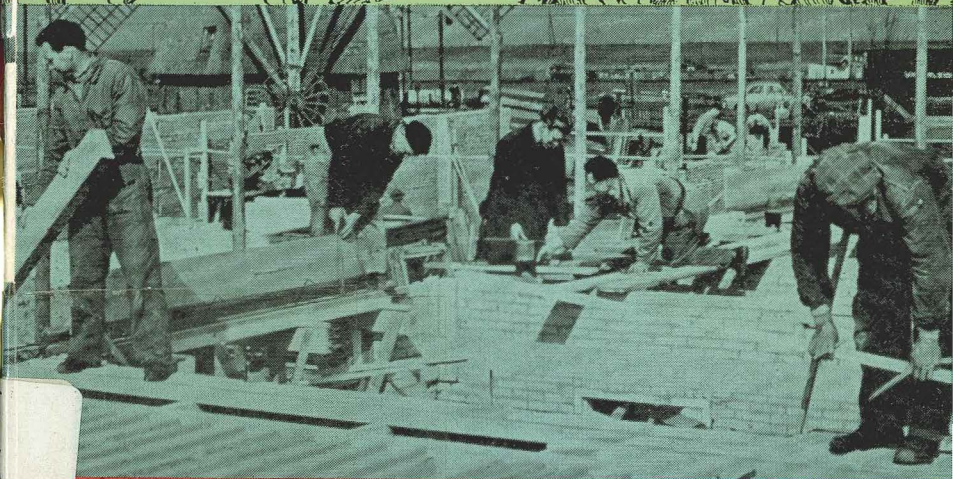

HA, DIE PVDA! Jan Nagel

KP33

Ha, die PvdA!

II

SOC

PvdA

48

Ha, die PvdA!

Jan Nagel

‘Als iemand—en ik wou dat het veel meer gebeurde—echt iets fundamenteel anders wil, voor mijn part linkser wil, dan is er toch geen ogenblik kwestie, dat die denkt, dat hij geremd wordt of dat hij niet mag schrijven—laat hem maar opkomen.’

G. Nederhorst in *Vrij Nederland* 19 maart 1966

1966

UITGEVERIJ DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

*Opgedragen aan mijn politieke vriend Gerard Nederhorst, in de
hoop dat de inhoud hem niet zal teleurstellen*

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Copyright 1966 De Bezige Bij Amsterdam

Eerste druk september 1966

Omslag Karel Beunis

Druk Bosch Utrecht

Inhoud

1966: op weg naar het einde?	7
Mijn politieke vrienden en ik	11
Zo is het opzettelijk ook nog eens een keer	18
Het succes van een politieke nul	24
Het aflossen van de wacht	31
Voorop	37
De jeugd niet langer als verdrukte groep	42
Volksvijand numero één	49
Die kant op, s.v.p.	56
Nederland als non-conformistisch landje	63
Nieuw links	71

1966: op weg naar het einde?

Politici zijn nooit tevreden. Twintig jaar of nog langer hebben ze steen en been geklaagd, dat welke uitstekende prestaties hun partij ook leverde, het baatte in Nederland nooit meer dan 1 of 2%. En in 1966 gebeurt het dan: er treden de meest onverwachte verschuivingen op, ongekend groot, en weer is er geen enkele politikus tevreden. De heer Koekoek te Bennekom wel, maar hij is geen politikus, zelfs geen boer, die enigermate verstand van politiek heeft. Hij is een politieke nul met een minteken ervoor, die een goed gevoel heeft waarheen hij in zijn negativisme moet rollen. Als verschijnsel interessant en daarom verderop in dit boekje nog even doorgelicht.

De verkiezingen van 1966 waren boeiend en eigenlijk zouden de politieke partijen dankbaar moeten zijn voor de duidelijke uitspraak van de kiezers. Niet het minst de Partij van de Arbeid, die van 28,0% terugviel op 23,4%. Haar aanhang was het duidelijkst en je moet dankbaar zijn als je vrienden, en dat zijn je kiezers, je je feilen tonen. En dat gebeurt nu eenmaal via de stembus.

Maar niet alleen dat de verkiezingsuitslagen duidelijk waren, ze bevestigden een bepaalde, steeds sneller gaande ontwikkeling. Het is nog niet zo lang geleden, dat de Boerenpartij in één klap drie zetels in de Tweede Kamer veroverde. Vrijwel niemand had dat in 1963 verwacht en toen het toch gebeurde voorspelde iedereen dat het geen blijvertje was. Edoch, in 1966 zouden het er minstens tien geweest zijn en een teruggang is voorlopig niet in zicht.

Zoals beloofd komt de Boerenpartij straks nog aan bod, maar vast nu is opgemerkt, dat de half miljoen kiezers van deze partij stellig geen Koekoek hebben gekozen vanwege 's mans politieke visie en idealen. Veeleer waren de gevestigde partijen te oneerlijk, te onduidelijk, te duf en te teleurstellend. Daarom werd er bij gebrek aan aansprekende partijen gestemd op iemand, die rebelleerde tegen de gevestigde politici met hun vakjargon en die bovendien duidelijk en ad rem sprak.

De greep van de grote partijen op de kiezers wordt steeds slapper. De KVP belandde in 1966 op een dieptepunt in haar bestaan.* Wat des te opvallender was door zowel de stijging van het katholieke aandeel in de Nederlandse bevolking als de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd, die voor het eerst tot uiting kwam.

Is het om die reden, dat ook het verlies van de KVP nadrukkelijk gesignaleerd moet worden (in Nederland 1,7⁰/₀, in Limburg en Brabant 4,4 en 4,8⁰/₀), het is geen verzachtende omstandigheid voor de opdoffer die de PvdA kreeg.

Over zo'n dreun valt voor vindingrijke mensen nog genuanceerd te denken: de nederlaag bij de Provinciale Staten kwam (mede) door incidenten (het huwelijk op 10 maart in Amsterdam, het televisieprogramma 'Zo is het' enz.), maar tien weken later bij de gemeenteraadsverkiezingen was het alleen nog maar erger, met uitzondering van het door happenings en relletjes gesteunde Amsterdam, waar lijsttrekker Ed van Thijn dankzij een intensieve en persoonlijke campagne een half procent terugwon.

* In 1952 behaalde de KVP weliswaar een nog geringer percentage, maar toen behaalde de inmiddels opgeheven katholieke splintergroep KNP 2,7⁰/₀.

Of een andere nuance: we hebben wel eens meer verloren en toen toch ook weer teruggewonnen. Inderdaad, maar bij de verkiezingen in 1963 verloor de PvdA een ongekend aantal zetels: vijf, en in de daaropvolgende verkiezingen zouden het er nog eens 7 à 8 geweest zijn.

Er valt niet zoveel genuanceerd te denken als je in 1956 50 zetels had, in 1963 terugvalt van 48 naar 43 en in 1966 zo in de buurt van de 35 zetels verzeild raakt, zelfs niet als de Vara de hele dag 'Zo is het' zou uitzenden.

Een partij, die in tien jaar bijna 30% van haar aanhang kwijtraakt en binnen drie jaar drie achtereenvolgende verkiezingsnederlagen lijdt, kan niet volharden in de vergaderzaalslogan: 'We moeten niet in paniek raken, ons eerst bezinnen, duidelijker zijn', maar moet met een rotgang naar de dokter rennen en hem vragen desnoods de snijtafel klaar te zetten. Om misverstanden te voorkomen: niet om de patiënt te vermoorden, maar om hem weer beter te maken.

De bij de verkiezingsuitslagen zo duidelijk gebleken ontwikkelingen, met name bij de BP, de KVP en PvdA, kunnen onmogelijk als incidenteel uitgelegd worden, maar zijn structureel. Deze ontwikkelingen passen geheel in de totale maatschappelijke ontwikkelingen. De jeugd van nu draagt lange haren, heeft andere seksuele opvattingen, accepteert het gezag niet omdat het gezag heet, prefereert beatmuziek boven socialistische strijdliederen (jazeker, de Beatles zijn populairder dan Vondeling), vertrouwt politici niet, niet alleen om hun gedraai (parlementaire bewoordingen) maar ook omdat het ridikuul is twintig jaar lang over volksvijand nummer één te spreken en nog steeds niet te kunnen trouwen omdat er geen betaalbaar huis te krijgen is.

De televisie heeft de door de 'vertalende' pers geredde politici ontmaskerd. In de maatschappij verandert zo veel, dat het voor de gevestigden echt niet meer bij te houden is, laat staan voorop te lopen.

Als je wel allemaal Nederlander bent, maar toch elkaars taal niet meer spreekt, dan is een elektorale verwijdering onvermijdelijk. In 1954 speelde het mandement volgens de politici een grote rol. De doorbraak is daarvoor en daarna een grote inzet geweest, waarbij aangetekend dient te worden, dat de PvdA in 1956, twee jaar na het mandement, een rekord aantal stemmen behaalde. Maar ook in andere en zeer talrijke maatschappelijke opzichten is er veel veranderd en er komt nog veel meer. (Zie andere hoofdstukken.)

Als we met elkaar kunnen vaststellen, dat het niet meer nodig is katholiek te zijn om politieke carrière te maken* en het evenmin nodig is zijn partijvoorzitter gelijk een ezel te adoreren,** dan lijkt het me niet al te gewaagd te voorspellen, dat de verkiezingen van 1966 onherroepelijk het begin van het einde van een naoorlogse periode hebben ingeluid.

* Toen ik in 1957 lid werd van de PvdA, maakte iemand het zeer bekende grapje: word lid van de Katholieke Werkgemeenschap, de KWG: Kamerzetel Wordt Gegarandeerd.

** Elke vergelijking tussen de titel van dit hoofdstuk en het daarmee korresponderende boek van G. K. van het Reve stemt tot nadenken.

Mijn politieke vrienden en ik

Menig politikus krijgt 's ochtends vroeg, als zijn vrouw hem het trommeltje boterhammen in de hand drukt, te horen: 'En denk er om, Molly, je zegt vandaag maar eens keihard hoe je erover denkt. Desnoods zeg je maar, dat je het niet opportuun vindt.'

Maar de politikus bedenkt zich en spreekt 's middags zalvend—terwijl de andere geachte afgevaardigden, voor zover aanwezig, de binnengebrachte kranten lezen—zijn grote bezorgdheid uit en vraagt de regering zich nog eens te bezinnen dan wel opnieuw te overwegen of de vraag niet zou kunnen worden opgeworpen of kwestie x niet nog eens de aandacht zou kunnen krijgen. En als het erg hoog loopt moet er rekening mee worden gehouden, dat hij een motie indient, die dan tot ons aller geruststelling zal eindigen met de woorden 'en gaat over tot de orde van de dag'. (Daar wordt zelfs niet van afgeweken als na 24.00 uur vergaderd wordt.)

De Kamer maakt soms de indruk een verzameling van vreemdsoortige antikwiteiten te zijn, die zich als hoogste doel gesteld hebben zich zo langdurig mogelijk te laven op het spreekgestoelte. In de *Friese Koerier* van 27 juli 1966 schrijft hoofdredakteur Laurens ten Cate o.m.: 'Hoe idioot de situatie is kan iedereen te weten komen in de Handelingen, het woordelijk verslag van de Kamervergaderingen. Dat is, ik waarschuw u van tevoren, trieste lektuur, want het aantal redenaars in de Kamer is miniem. Het zijn voornamelijk gedegen praters, die hun zaken heel nauwkeurig kennen en die de behoefte hebben ook de laatste details van allerlei kwes-

ties zo uitgebreid mogelijk op te sommen. Zij doen dat doorgaans op een onsterfelijk vervelende manier.'

Ik zou nog wat verder willen gaan dan Laurens ten Cate. Niet alleen dat de sprekers zeer uitvoerig, oninteressant en gortdroog zijn, de uitzonderingen daargelaten en minister Bot als schoolvoorbeeld (de fabrikant die slaaptabletten in de handel brengt onder het motto: 'Geen slaaplust? Neem een Botje!' is binnen), maar ook de wijze waarop conflicten behandeld worden doen je huiveren. Juist de conflictsituaties zouden de parlementaire belangstelling kunnen vergroten. Maar veelal is het een spel, omlijst met een akelige terminologie, die de doorsnee burger kopschuw maakt van de politiek.

Als Moorman, n.b. ex-staatssecretaris voor Marine, een stukje apartheidspolitiek in Zuid-Afrika weggeeft, verklaart de KVP-voorzitter dat deze Moorman 'voor diens persoonlijke rekening gesproken heeft'. En Schmelzer eist niet, desnoods niet in het openbaar, dat de heer Moorman zijn fractie verlaat nog voordat hij weer thuisgekomen een douche neemt. Welnee. Wedden, dat de heer Schmelzer straks weer tegen een of andere bewindsman spreekt van 'mijn politieke vrienden en ik'? Je zal de heer Moorman toch maar je politieke vriend moeten noemen en dat ook zonder een greintje moeite kunnen.

Er is geen gedraai en mooipraterij, als het Gezag, een heilig of een koninklijk huis in het geding komt. Als de politici met hun specifieke parlementaire neus lont ruiken, kun je het beleven. Het televisieprogramma 'Zo is het' was daar een mooi voorbeeld van. Bij de affaire Beeldreligie gingen de fractieleiders van de KVP, VVD, AR en CHU 's zondags niet naar hun voetbal-

club kijken, doch brouwden een serie vragen met als uitgangspunt of het niet voor de regering mogelijk was geweest de vorige avond tijdens de uitzending in te grijpen en zo ja, waarom dat niet gebeurd was. Uiteraard 'overwoog de minister Bot maatregelen' om ze vervolgens na te laten. Het was in die tijd mijn hooggeleerde partijgenoot Patijn, die de voor zijn doen zeer krasse bewoordingen uitte: 'intens misselijk en slecht' en 'een vreselijke slechte smaak'. Het is duidelijk, we moeten deze veelbelovende jonge socialist maar goed in de gaten houden.

Bij de laatste uitzending in 1966, toen *De Telegraaf* om reacties vroeg, kwamen de Bul Super en Hyp Hyper van de Nederlandse politiek (zaken zijn zaken, nietwaar?) opnieuw met vragen in aktie. Bul Beernink met: 'De normen van het maatschappelijk verkeer worden hier duidelijk overschreden' en compagnon Schmelzer met 'uitwassen in de vorm van stelselmatige bespottingen van bevolkingsgroepen en personen, in vele gevallen leden van het Koninklijk Huis'.

VVD's fractieleider Geertsema liet het ditmaal afweten (geestverwant v.d. Vliet uit de Eerste Kamer had trouwens in die tussentijd al vragen gesteld over een uitzending van Lurelei), maar gaf wel als zijn mening dat er herhaaldelijk majesteitsschennis was gepleegd. En Roolvink, lekker gewassen en met kort geknipte haren, verklaarde: 'Deze uitzendingen zijn ons vrije omroepbestel onwaardig.'

Het is mijn vaste overtuiging, als toen een aantal politici daar eens met kracht stelling tegen hadden genomen, de publieke opinie zich nog duidelijker gemanifesteerd had in twee kampen. Nu werd ze eenzijdig bewerkt, met alle nadelen vandien.

Belangrijk is ook geweest de affaire rondom de brief van Nederhorst. Zonder te willen beweren, dat deze zaak rechtstreeks een grote invloed heeft gehad op de verkiezingen van 1966, geloof ik wel, dat zij typerend is voor het achteropraken en het verval van onze parlementariërs.

Gerard Nederhorst, alom integer genoemd, had een eerlijk antwoord geschreven aan vierendertig personen, wie het nogal hoog zat, dat de PvdA in overgrote meerderheid voor de Toestemmingswet aangaande het huwelijk van prinses Beatrix en de heer Claus von Amsberg zou stemmen. Het was een duidelijke, eerlijke en goede brief, waarin een aantal zaken onomwonden gezegd werd.

Nu zijn er altijd een aantal personen, ook binnen de partij, zoals de heer Patijn, die hels worden als je ook maar enigszins kritisch wordt t.o.v. het koningshuis of zijn leden.

Toen de brief in *Het Parool* gepubliceerd werd, kwam de eerste foutieve reactie. Vanuit de Tesselschadestraat vertrok een geschrokken delegatie onder leiding van de heren Eibert Meester en Joop van Os v.d. Abeelen naar Schiphol, waar Nederhorst die maandagmiddag zou aankomen. Partijvoorzitter Tans, lid van de fractie, wilde zich niet uitspreken aangezien hij 'partijbestuur en fractie wilde scheiden'. Het was dus kennelijk niet mogelijk om zoals oud-minister-president Schermerhorn tegenover het *Algemeen Handelsblad* deed, direkt te zeggen: ik ben het in grote lijnen met die brief eens.

En toen begon een van de meest ergerlijke kluchten in de naoorlogse parlementaire geschiedenis.

De heer Schmelzer was 'in verschillende opzichten pijnlijk getroffen'.

Molly Geertsema 'achtte het zorgwekkend'.

Roolvink 'betreurde het ernstig'.

Het kabinet 'betreurde het zeer'.

De kranten meldden een regelmatig contact tussen de heren Schmelzer en Roolvink.

De KVP, wetend dat deze affaire de haar zo dierbare monarchie in opspraak hield, vroeg schriftelijk opheldering. Uit deze brief blijkt weer dat de KVP-fractie 'pijnlijk getroffen was', de zaak 'hoog opnam' en 'van grote betekenis voor de juiste verhouding tussen de regeringspartijen' achtte.

Het lijkt mij, dat de PvdA in de periode direkt na de publikatie, te angstig reageerde en daardoor in het defensief raakte. Had men direkt gezegd, dat is onze mening en je vindt er maar van wat je ervan vindt (desnoods met terugneming van een ook later teruggenomen passage over de heer De Quay), dan had het publiek een duidelijke keus kunnen maken, waarvoor de PvdA, i.c. de heer Nederhorst m.i. geen angst behoefde te hebben. Maar als zaken zaken zijn, moet er ook uitgehaald worden wat erin zit. Dus verklaarde de KVP niet tevreden te zijn met de schriftelijke toelichting en kondigde zij aan bij de behandeling van de Toestemmingswet erop terug te komen.

Wie de rede van Nederhorst nog eens naleest, kan niet beweren, dat hij echt door de knieën is gegaan. Wel maakte hij die indruk. In plaats van te spreken over een goed in de hand gehouden, eigenzinnige Beatrix, was het nu het kleine meisje uit Canada, intelligent, wilskrachtig, idealistisch van instelling.

Nederhorst zegt in zijn rede: 'Ik ga er niet omheen draaien en ik kan niet anders dan eenvoudig zeggen:

ja, zo denk ik er over, de brief geeft in zijn kern mijn mening weer.'

Maar waarom, zo vraag ik mij af, dan eerst een aantal bewegingen die sterk aan kniebuigingen doen denken? Een paar citaten:

'Ik kom thans tot het moeilijkste deel van mijn interventie, mijn gepubliceerde brief.'

'Ik vraag er bij de Kamer begrip voor, dat dit deel nog meer dan het vorige, een persoonlijk accent krijgt.'

'Het was—ik zal het niet ontkennen—een zwart-wit brief.'

'Dit gebrek aan nuancering zal mij wel heugen...'

'Uit de grond van mijn hart wens ik dat het (de publicatie) niet gebeurd was.'

Als nette mensen onder elkaar kun je hooguit zeggen: Ik zou het zo niet gedaan hebben, maar het was wel eerlijk.

Na de persoonlijke contacten, na de briefwisseling tussen KVP en PvdA, na een persoonlijk bezoek van Nederhorst aan de heer De Quay de dag voor het debat, na de bovenstaande woorden van de PvdA-fraktieleider, kwamen de overige heren aan het woord. En zie daar het resultaat.

Roolvink: 'Een ongelukkige brief.'

Geertsema: 'Ik begrijp nog steeds niet, wat hij (Nederhorst) bedoelde met zijn stelling dat de moderne publiciteit het vorstenhuis op de begane grond brengt en dat zulks het einde van de constitutionele monarchie betekent.'

Schmelzer: 'De ophefmakende brief van drs. Nederhorst is een dieptepunt geworden in de staatkundige verhoudingen in ons land.'

'Er is een zware schaduw geworpen op de verhou-

ding tussen de regeringspartners, die—vrees ik—nog lang zal nawerken.'

'In de formulering 'onnodig grievend' vindt de KVP-fractie in dit verband het woord onnodig onnodig.'

'De heer Nederhorst heeft in zijn brief een aantal formuleringen gebruikt, die nauwelijks ongelukkiger hadden kunnen zijn.'

(Grapje van *Het Vrije Volk* de volgende dag op de voorpagina: 'Hulde voorts aan KVP's fractievoorzitter drs. Schmelzer voor de wijze waarop hij met name reageerde op de op een enkel punt royale 'schuldbekentenis' van drs. Nederhorst.')

Ondanks deze hulde was het sommige leden van de PvdA-fractie toch te gortig wat de heer Schmelzer gemaakt had. Bekend was dat hij onder druk van een bepaalde vleugel van zijn fractie handelde en dat daarin de thans naar de eeuwige jachtvelden van de Rijnmond gezonden oud-premier Marijnen hartelijk meedeed.

Wat duidelijk uit deze zaak blijkt is hoe moeilijk het is, een duidelijk en eerlijk standpunt in te nemen en vol te houden. Er kan geen twijfel over bestaan, dat dit soort mistroostige 'spelletjes' als hier van de heer Schmelzer de politiek een slechte reputatie bezorgt en partijen als die der Boeren in de kaart speelt. Altijd het 'anders stellen', behalve in zaken van gezag, religie en heilige huisjes. De regentenmentaliteit viert dan hoogtij.

De heer Nederhorst verloor in deze affaire veel, het zou oneerlijk zijn dat te ontkennen. Toch is het bijzonder juist, dat geen gehoor is gegeven aan het farizees geroep om zijn hoofd. Wat mij betreft, kan hij mijn schrijfmachine lenen als Christina trouwt.

Zo is het opzettelijk ook nog eens een keer

De Nederlander is nogal overdreven gehecht aan zijn televisie-apparaat; programma's, vooral de aardige, gaan erin als zoete koek, slechts de spaarzame en nu niet meer verkrijgbare harde noot bleek niet verteerbaar. Resten de kijker nog twee beelden die hem ergeren: het bordje *Storing* en de uitzendingen van de politieke partijen, waarvoor de tijd zo welwillend door onze regering beschikbaar wordt gesteld. Toch blijft het een raadsel, waarom zo'n interessant gegeven als de politiek niet een geweldig dicht bekeken programma oplevert. Moeilijk? Geen sprake van. Of zou de Partij van de Arbeid niet éénmaal in de twee maanden tien minuten een 'Zo is het' kunnen produceren?

De zendtijd voor de politieke partijen is zeer schaars. Wat er in die weinige minuten getoond wordt, moet inslaan als een bom. De kalk in de vele Nederlandse hoofden moet trillen, de roest van het vragenstellende panel in de Tweede Kamer zou er moeten afvliegen. Er zouden uitzendingen gemaakt moeten worden, die de kolommen ingezonden stukken zouden doen uitpuilen en die bedankjes zouden opleveren van leden, die net als hun ouders, al veertig jaar lid zijn, gelijk ook van de vakbond, de omroepvereniging, de partijkrant en maak het rijtje maar vol. (Dat levert in de regel ook weer aanmeldingen op.) Hoofdbestuursleden zouden moeten verklaren, dat ze de uitzendingen zelf niet hebben gezien, maar zoveel joodse, protestantse, atheïstische en vegetarische partijgenoten hebben gesproken, die weliswaar

ook niet allemaal de uitzending hebben gezien, maar die allemaal gekwetst waren en dat ze wel voor uitzendingen van politieke partijen zijn en ook (het grote goed van!) de vrije meningsuiting niet willen schenden, maar dat deze uitzendingen niet meer kunnen.

Dan zit er een kans in, dat *De Telegraaf* op grond van een groot aantal telefonische reacties, die direkt na de uitzending bij onze bladen binnenkwamen, een oproep zal plaatsen onder het motto: 'Geef spontaan uw mening.' En dan, ja dan zijn we half op de goede weg.

Er zijn drie gegevens voor een pleidooi voor een andere aanpak. Televisie is het belangrijkste medium; tien minuten in de zoveel tijd is erg weinig en de uitzendingen van de politieke partijen hebben een reputatie, die de producer van elk ander programma onmiddellijk naar een andere werkkring zou doen uitzien.

Richard Schoonhoven, chef van KRO's Brandpunt, heeft in *de Volkskrant* van 15 april 1966, de uitzendingen van de politieke partijen ongenadig op de korrel genomen. Een citaat: 'Politici en gezagdragers zijn geen meesters gebleken in het bevattelijk weergeven van standpunten; het publiek wantrouwt de uitzendingen van de politieke partijen, omdat zij komen uit wat ervaren wordt als 'besmette bron' (er is wel een partij, maar geen tegenpartij); hoe slechter de politieke uitzending, hoe meer zij ertoe bijdraagt de politiek zelf verdacht te maken.'

Schoonhoven geeft enkele medicijnen: alleenspraak vervangen door discussie, een team journalisten vragen laten stellen, de figuur die men aanvalt in de uitzending weerwoord geven, de uitzendingen van tien minuten per week tot twintig minuten in de veertien da-

gen maken door het aantal uitzendingen met de helft te verminderen en de duur te verdubbelen. In elk geval het afschaffen van wat hij noemt de huidige, wat kinderlijke propaganda.

Over de methoden, die Richard Schoonhoven aan geeft om tot verbetering te komen, kan men van mening verschillen. In de eerste plaats wil ik nog een aantal journalisten zien, die een gladde vogel als Toxopeus inderdaad vragenderwijs doorzagen, zeker in zo'n beperkte tijd. Trouwens, toen de als een fervent tegenstander van de VVD aangekondigde *Volkskrant*journalist Faas de heer Toxopeus enige vragen mocht stellen in de VVD-zendtijd, liet deze duidelijk blijken, dat er wel vragen gesteld mochten worden, maar dat het niet, kom nou, de bedoeling was nog eens op deze aalgladde antwoorden een discussie te laten volgen.

Ten tweede zal men niet vaak, ook bij discussies niet, ontkomen aan het beroepsjargon, dat politici eigen is. In een alom gekraakte uitzending van vijf politici aan de vooravond van de Provinciale Statenverkiezingen, bleek dat nog eens overduidelijk.

Al deze ideeën worden pas aantrekkelijk als er spanning inzit. Als de uitzendende partij zou kunnen verliezen en dat tenslotte ook eens zou doen. En zo'n illusie verdient een glimlach.

Het uitgangspunt van Richard Schoonhoven is belangrijk. Hij meent, dat de tv-uitzendingen van de politieke partijen het wantrouwen van de kijker zullen verliezen als ze ervaren worden als een objektieve, onbesmette en onverdachte bron, dwz. dat ze niet gebracht worden met een soort schijn-objektiviteit. Ik ben daar ook radikaal tegen, juist omdat het een politieke uitzending be-

treft. Zo'n uitzending moet gekleurd zijn en niet neutraal, de kijker mag weten dat een uitzending 'rood' besmet is, andere uitzendingen zijn dat niet. De kijker kan afwegen en kiezen; het criterium is de uitzendingen voor de kijker aantrekkelijk te maken, ongeacht of hij voor de beeldbuis zit te applaudisseren of scheldend z'n lijfblad of partijsekretariaat opbelt. Aantrekkelijk betekent hier niet: instemmend, maar boeiend, de moeite van het bekijken waard. Zo, dat de mensen er niet omheen kunnen, omdat het de volgende dag overal een discussiepunt is, en de vraag gesteld wordt: 'Zeg, heb jij dat gisteravond gezien.' Dat is het punt, waar het om gaat.

De eerder genoemde methoden maken het ziektebeeld wat minder onaantrekkelijk, maar de kwaal wordt in feite niet verholpen. Er zijn nog meer methoden. Het zou zelfs mogelijk zijn politiek profijt te trekken, door de oerburgerlijke ouble Molly Geertsema de zendtijd van de Partij van de Arbeid te laten vullen en dan elke tien seconden 'VVD' op het scherm te laten komen. Maar al met al wordt het hoofdpunt dat ik net noemde, niet verwezenlijkt.

Hoe de politieke partijen dit probleem moeten benaderen, zal door elke partij op een eigen manier moeten worden opgelost. Voor het GPV kan het heel wel aantrekkelijk zijn tien minuten het hoofd van de heer Jongeling op het scherm te brengen of psalmen en bijbelteksten te laten horen. De KVP zou in een uitzending over het recreatieprobleem een groot gezin in de duinen kunnen filmen, de CHU zou een het Wilhelmus zingende Beernink kunnen presenteren. Ze zoeken het maar uit.

Voor een progressieve partij zijn er andere mogelijkhe-

den en die zal ze moeten gebruiken. Geen galmende funktionarissen, die een socialistische menigte met nauwelijks te volgen volzinnen zegenen, niet Vondeling of Nederhorst laten fungeren als een politieke antwoordman. Een frissere aanpak, met politiek, met kleur en vooral met wat lef. Juist een progressieve partij kan het wapen van de satire hanteren, ervan uitgaande dat onder satire niet alleen verstaan wordt de tegenstander op de hak te nemen, maar dat satire juist ertoe dient gevestigde meningen, vastgeroeste opvattingen en taboes aan de kaak te stellen. Verouderde tradities, konservatieve normen kunnen aangepakt worden, zodat men niet alleen de politiek de loodzware ernst ontnemt, maar bovendien werkelijk vooroploopt in opiniërende zin. Het lijkt mij haast niet te ontkennen, dat de progressieve kopstukken van nu veelal de indruk maken zich te identificeren met de gevestigde normen en posities.

Een satirisch programma door een politieke partij zal zeer hoge eisen stellen. Tien minuten zijn kort. Het moet flitsend zijn, korte en ijzersterke teksten hebben, nonkonformistisch zijn en de heilige huisjes niet ontzien, ook de rode huisjes niet.

Om een voorbeeld te geven: als partijvoorzitter Tans een interview (primeur) geeft aan *De Telegraaf*, dat dan ook prompt gehonoreerd wordt met de kop: 'Extra straf voor zuinigheid' (in kapitale letters over zeven kolommen op de voorpagina), mag, nee moet dat geheeld worden.*

En niet per se partijbestuurders of kamerleden als

* De heer Tans ontving later van de redactie schriftelijke en nimmer in *De Telegraaf* gepubliceerde verontschuldigen; het briefje was niet gestencild.

presentators, maar geschikte mensen, al zijn ze misschien geen partijgenoot en al lezen ze *Het Parool* of *De Groene Amsterdammer*.

Een progressieve partij heeft hier kansen, die een andere partij nooit zal krijgen, al zou ze willen (Wie ziet de VVD of KVP tegen de vestingen optornen?). Maar de ingezonden-stukkenrobots moet ik teleurstellen, het zal voorlopig wel niet zo zijn. Toen op 31 maart 1966 het satirisch programma 'Zo is het toevallig ook nog eens een keer' ophield te bestaan, dankten vele socialistische voormannen Onze Lieve Heer, dat hij een konflikt geschapen had tussen de VARA-leiding en het 'Zo is het'-team. En ofschoon het veelal als een van de oorzaken was genoemd voor de grote verkiezingsnederlaag van de PvdA bij de PS-verkiezingen, was maanden na het laatste 'Zo is het'-programma de dreun bij de gemeenteraadsverkiezingen nog veel groter.

Hoever deze politici qua mentaliteit verwijderd zijn van de 'gewone' man bleek later door het postume eerherstel van n.b. de *Televizier*-lezers, die 'Zo is het' tot het beste t.v.-programma uitriepen.

Eigenlijk zou 'satire' in het volgend beginselprogramma opgenomen moeten worden.

Het succes van een politieke nul

Het succes van de Boerenpartij is onweerspreekbaar. In 1962 haalde zij nog geen 0,2⁰/0, in 1963 ruim 2,1⁰/0 en in 1966 bij de Provinciale Statenverkiezingen meer dan 6,7⁰/0.

De op 1 juni 1966 gehouden gemeenteraadsverkiezingen geven geen landelijk beeld, maar sinds 23 maart won de Boerenpartij in de grote steden aanzienlijk. Amsterdam van 9,0 naar 9,4⁰/0 (in '63 was dat 1,9⁰/0), in Rotterdam van 4,2 naar 7,2⁰/0 (in '63 0,9⁰/0) en in Den Haag haalden de Boeren in juni liefst 10,9 tegen 6,9⁰/0 in maart (in '63 1,1⁰/0).

Wie zo snel, ondanks de vroegere starre verhoudingen, wint, moet heel wat te bieden en in zijn mars hebben. Of de ontevredenheid over de andere partijen moet zo groot zijn, dat iemand, die daar ook ontevreden over is en dat in klare taal laat merken, grote aanhang kan krijgen.

In Amsterdam wint de BP het meest in de oude arbeiderswijken, terwijl de PvdA juist daar het meest verliest. Ook landelijk blijkt de Boerenpartij veel van de PvdA gewonnen te hebben. (Hoewel deze verschuiving natuurlijk niet geheel rechtstreeks tot stand is gekomen, is het wel frappant, dat de PvdA sinds 1963 4,6⁰/0 verloor en de BP 4,6⁰/0 won. Sinds 1962 won de BP 6,5⁰/0, de PvdA verloor 6,5⁰/0.)

In de specifieke saneringsbuurten van de grote steden leed de PvdA verliezen van 10 tot 15⁰/0. Verondersteld mag worden, dat een bepaalde ontevredenheid (te-recht) een rol gespeeld heeft. Rob de Rooi zegt in So-

cialisme en Democratie van mei 1966, dat de kiezers waarschijnlijk wel weten, dat 'Koekoek geen alternatief te bieden heeft, maar ze kunnen zich met hem identificeren en nemen wraak op de politici die in hun ogen te kort geschoten zijn. Het meest op de partij die ze het meest teleurgesteld heeft, i.c. de PvdA, die misschien aan het einde van de oppositieperiode nog al wat verwachtingen heeft gewekt.'

Belangrijk zijn stellig geweest de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd, (zeer vele jonge kiezers!), de televisie, die de meeste politici getoond heeft zoals ze zijn en daarmee de afstand vergroot heeft tot de kiezers en dan natuurlijk de persoon van de heer Koekoek, die lak had aan allerlei dure woorden en ministers en die het toch maar weer eens lekker zei.

Om misverstanden te voorkomen: ik persoonlijk vind de afstraffing van de zeer gevestigde parlementariërs door de kiezers zeer verdiend. Daarmee is de zaak echter niet afgedaan.

Allereerst niet, omdat een partij die tien zetels kan veroveren, interessant is voor politieke avonturiers (zoals de lijsttrekker in Amsterdam, ex-VVD'er Verlaan of het Eerste-Kamerlid ir. Adams) of voor handige zakenlieden. De Boerenpartij is een ultra-rechtse partij, die zeer gevaarlijk kan worden als zij in handen valt van een sterke man, die boven het nulpunt van de heer Koekoek uitkomt.

Niet alleen daarom dienen de grote partijen en in het bijzonder de PvdA gewaarschuwd te zijn. De afkeer van de huidige partijen en politici maakt de situatie rijp voor nieuwe partijen, die stellig met een frisse aanpak en persoonlijke initiatieven van de grond kunnen komen. Het is een illusie dit af te doen met de opmerking 'wat

schieten we daar nu mee op, dan hebben we er weer een splinterpartij bij'. De Boerenpartij ligt nu al achter het peloton van de middelgrote partijen, gereed om de AR voorbij te gaan. Een nieuwe partij, die bovendien een redelijk politiek programma heeft, zal stellig kans krijgen als er niet als de donder een heleboel verandert. Het is een grove denkfout te veronderstellen, dat wel in het verleden partijen verdwijnen konden en nieuwe ontstaan en groot worden, en dat zoiets in de huidige situatie niet zou kunnen. Integendeel, die lijkt mij er juist geschikt voor.

Dat de Boerenpartij in wezen niets te bieden heeft en stellig niet als een nieuwe stroming gezien kan worden, staat zo vast als een huis. Vele kommentatoren maakten er nog al wat ophef van toen het BP-kamerlid Voogd als kommentaar op de verkiezingsuitslagen toegaf dat zijn partij zeer rechts was. Dat is merkwaardig, want het beginselprogramma draait er anders niet omheen. En tevens blijkt uit dit beginselprogramma en de daden van de heer Koekoek wat zij beiden waard zijn.

In artikel 1 van haar beginselprogramma zegt de Boerenpartij: 'De rechten des Konings dienen te worden geëerbiedigd en voor uitholling te worden behoed.'

Was het niet de heer Koekoek, die juist in een periode dat de monarchie uitgehold werd, uitdrukkelijk stelde dat als de (toekomstige) Prins der Nederlanden zich inliet met de PBO (toch zeker een recht van de Prins?) hij tegen de Toestemmingswet zou stemmen. En dat zou toch 'uitholling' zijn en tegen artikel 1 ingaan!

In artikel 2 staat dat de overheid geroepen is datgene te doen wat de versterking van de christelijke grondslagen van ons volksleven, voor zover nog aanwezig, en de herkerstening van ons volk kan bevorderen. 'Zij ont-

houde zich hierbij van het partij kiezen voor een bepaalde kerk of richting en neme de gewetensvrijheid en verdraagzaamheid jegens andersdenkenden uitdrukkelijk in acht.' Maar nou haal je de koekoek.

Wat verklaarde de heer Koekoek op een vergadering in Otterlo op de vraag: is de Boerenpartij voor de zondagsrust en zondagsheiliging? Hij rolde finaal in de door de vragenstellende SGP'er gezette val en antwoordde: 'De Boerenpartij is puur christelijk en rechtzinnig. Wij zijn tegen sport op zondag, tegen openstelling van toeristische winkels op campings op zondagen en zelfs tegen zwemmen op zondag.'

Afgezien dat het aardig zou zijn om in de bolwerken, de grote steden, het volgend jaar de verkiezingen te voeren onder de leus: Tegen voetbal op zondag, lapt ook hier de heer Koekoek zijn beginselprogram aan zijn klomp. Immers, het kiest geen partij voor een bepaalde kerk. Maar het is toch maar een minderheid onder de kerken die tegen sport op zondag is. Zij neemt uitdrukkelijk verdraagzaamheid jegens anderen in acht. Maar we mogen toch aannemen, dat in het theoretische geval dat de Boerenpartij het voor het zeggen zou krijgen zij haar opvattingen zou uitvoeren.

De Boerenpartij verwerpt principieel een belastingheffing die mede beoogt een verdeling van het nationale inkomen door de overheid (art. 8), zij eist dat de overheid het subsidiebeleid ombuigt en alleen subsidie verstrekt waar levenskrachtige partikuliere activiteiten financiële aanvulling nodig hebben. De overheid dient geen subsidies te geven aan die vormen van cultuur, die een gevaar zijn voor de christelijke grondslagen van de Nederlandse samenleving (art. 9).

Grappig is dat in het reeds geciteerde artikel 2 'uit-

drukkelijk verdraagzaamheid jegens andersdenkenden in acht' genomen moet worden.

Artikel 12: 'De overheidspolitiek t.a.v. de eigenaren van grond, kapitaalsgoederen en woningen dient een zodanige te zijn, dat daardoor de particuliere eigendom en de zelffinanciering wordt mogelijk gemaakt.'

Artikel 14: 'De volkshuisvesting is in de eerste plaats een zaak van het particulier initiatief. De woningwetbouw dient een aanvullend karakter te dragen en uitzondering te blijven.'

Artikel 20: 'De overheid volbrengt vóór alles haar eerste taak: de handhaving van de rechtsorde. Zij trede streng en rechtvaardig op tegen de misdadigers, waarbij in bijzondere mate de aandacht gevraagd wordt voor hen die zich aan zeden- en verkeersmisdrijven schuldig maken zomede voor de misdadigheid onder de jeugd.'

Het zou me niet verbazen als voor het Eerste-Kamerlid ir. Adams dit artikel met een knipoog naar de historie, prettig in de oren geklonken heeft.

Wie ook de andere artikelen doorleest, kan niet anders dan konkluderen, dat de Boerenpartij een gevaarlijke ultra-rechtse partij is, die stellig de nieuwe generatie niets anders dan ellende te bieden heeft.

Maar ook de ouderen: Koekoek stemde (let op zijn gezelschap) samen met drie AR-leden, de SGP en het Gereformeerd Politiek Verbond, tegen de wetsontwerpen 'Nadere wijziging van de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Weduwen en Wezenwet' (invoering van een sociaal minimum) en 'Nadere wijziging van de wet op de ziekenfondsverzekering voor bejaarden' (aanpassing aan invoering van een sociaal minimum in de AOW). Uit Koekoek's toelichting:

'Mijnheer de voorzitter! Ik wil beginnen met te zeg-

gen, dat wij behoren tot degenen, die van het begin af geen voorstander zijn geweest van de Algemene Ouderdomswet. Ik bedoel met 'van het begin af aan': van 1947 af en ook daarvóór! Dan denk ik hierbij aan de tijd, dat wij de noodwet Drees hebben gekend.'

Behalve dat de heer Koekoek nog eens onderstreept wat van hem te verwachten is, begaat hij ook nog de enormiteit een verklaring af te leggen welk standpunt zijn partij in 1947 en daarvoor innam. De Boerenpartij werd in 1959 opgericht.

Dat een nul nog wel eens beter uit de bus kan rollen dan bv. een vier, bleek bij het tv-debat tussen de heren Roolvink en Koekoek. Toen de cijfers op tafel kwamen, riep Koekoek: 'Dat zegt niks. Bewijzen moet ik hebben.'

Het is Koekoek's enige redmiddel. Zeggen dat het niet waar is. In dit verband wil ik graag nog een persoonlijke ervaring met de heer Koekoek vermelden. Tijdens een als debatavond aangekondigde bijeenkomst van de JOVD in Hilversum somde de heer Koekoek een rijtje onderwerpen op, waar hij tegen was. Hij lardeerde dat met een reeks onjuiste opmerkingen over gebeurtenissen in de Kamer. Hoe weinig verstand de heer Koekoek van politiek heeft en hoe slecht hij de belangen van zijn kiezers in de Kamer behartigt, mag blijken uit het feit, dat hij beweerde dat de Tweede-Kamerfractie van de PvdA tegen de belastingverlaging van minister Witteveen had gestemd. Toch geen geringe zaak, die veel omstreden belastingverlaging.

Toen ik de heer Koekoek bij interruptie korrigeerde eiste hij in eerste instantie, dat ik de zaal zou verlaten. Na lang aanhouden ontstond er over de vraag hoe de PvdA gestemd had een ja-nee strijd, waarbij Koekoek

trachtte het pleidooi te winnen met een van zijn holle handigheidjes: 'Ik ben er toch zelf bij geweest en zal toch beter als u weten hoe die partij van u gestemd heeft.' Roolvink kan weten, dat goede raad duur is in zo'n geval.

De oplossing was een weddenschap. De niet aanwezige Handelingen van de Tweede Kamer zouden geraadpleegd worden. Had ik gelijk, dan zou de heer Koekoek 100 verse eieren leveren, had hij gelijk dan stelde hij een fles advocaat op prijs.

Koekoek heeft de eieren persoonlijk naar Hilversum gebracht en hij kan het niet ontkennen, want de foto heeft in *de Volkskrant* gestaan.

Waar het om gaat is dit: De heer Koekoek heeft zelfs bij de allerbelangrijkste zaken geen enkele notie wat er in de Kamer gebeurt.

De heer Koekoek heeft evenmin notie van zijn beginselprogram genomen of het kan hem niet schelen.

Het beginselprogram is reactionair en gevaarlijk.

Jong en oud (woningbouw en AOW), sportliefhebbers, zij moeten weten waar zij met de Boerenpartij aan toe zijn.

De heer Koekoek mag het dan soms wel aardig zeggen en daarom de voorkeur krijgen boven de andere parlementsleden, hij zal ons geen stap verder brengen en geen enkele vernieuwing kunnen bezorgen.

De kiezers zullen een werkelijke vernieuwing aangeboden moeten krijgen als alternatief voor de niet geheel ongevaarlijke negatieve nul, die als een sneeuwbal door Nederland rolt.

Het aflossen van de wacht

Zeg eens eerlijk, wat vindt u van de volgende uitspraken:

‘Ouderen gaan vaak te ver met konformereren. Ouderen zijn afgestompt, zoals geciviliseerde mensen zijn afgestompt ten aanzien van halve wilden. Ouderen moeten hun oren niet sluiten. Provo’s reageren op de dreiging van zo vergaande oorlogs- en vernietigingsgevaaren, dat de ouderen dat als gekonformeerden onvoldoende aanvoelen.’

‘Eigenlijk zeggen volwassenen: homo-zijn is vies. Geslachtsgemeenschap voor het huwelijk: dat doe je niet. Maar als de jeugd vraagt aan de ouderen, wat zijn jullie argumenten, gaan de volwassenen stotteren en komen ze er eigenlijk niet goed uit.’

‘De jeugd van nu accepteert alleen gezag van diegene, die qua persoonlijkheid dat gezag waard is. Maar niet omdat het in de bijbel staat, of omdat het zo hoort, of omdat het regel is. Veel ouders missen de persoonlijkheid om zich een nieuw gezag te verwerven met als gevolg, dat zij zien dat de jeugd hun ontglipt. Dat zie je nu ook bij Van Hall.’

Wat vindt u van deze uitspraken? Goed? Of zegt u, nu gaat Jan Nagel te ver. Een ogenblik graag voor u zich verspreekt. Bovenstaande uitspraken zijn niet van mij, doch van mijn partijgenoot staatssecretaris C. Egas (52) van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, gedaan in *De Nieuwe Linie* van 9 juli 1966. Enfin, nu u het nog eens goed naleest zit er toch wel wat in.

Maar wat vindt u hier van?

'Jeugd moet opstandig zijn. Dat is voor ons een natuurwet. Botsingen der meningen lijkt ons alleen maar gezond. En wij geloven dat het die kant uitgaat. De opstandigheid van de jeugd tegen de zeer gevestigde orde, zoals die in en buiten de erkende politieke partijen tot uiting komt, krijgt meer diepgang.'

Tja, vraagt u nu, het stond toch niet in een of ander extreem links blaadje? Nee, het is uit een hoofdartikel in het *Algemeen Dagblad* van 9 juni 1966.

'Het lijkt me niet onwaarschijnlijk, dat de academische vooropleiding vele politici belemmert goede communicators te zijn. Vele politici zijn duidelijk te oud, dat wil zeggen te gevestigd in hun gedragspatroon, om hun presentatie nog te wijzigen.' Na het voorgaande bent u het met deze uitspraak van dr. J. A. Kolkhuis-Tanke in *De Nieuwe Linie* eens.

Ik heb nog een citaat voor u.

'In drie jaar tijd verdween 25% van de socialistische aanhang. Dat is een zakelijke constatering, waarvan het ondenkbaar is, deze zonder consequenties te laten. Er dienen veranderingen te komen. Om velerlei redenen lijkt dit moment nu gekomen.'

'Volgend jaar wordt het naar mijn bescheiden mening to be or not to be. Wat voor veel gevestigde politici zou moeten betekenen: weg wezen.'

Wat vindt u daarvan? Wat voorzichtig? Het is van mij, genoteerd op de Politieke Pagina van *Het Parool* van 7 juni 1966. U weet toch zeker, dat u geen brief naar het partijsecretariaat gestuurd heeft?

Natuurlijk, ik weet het. U bent het er mee eens, maar moet je dat als partijbestuurder nou wel schrijven. Ik geef toe, het is een probleem. Maar niet voor mij.

Tot slot nog één citaat van een jongere. Ik heb het

letterlijk overgenomen uit *Beleid Beschouwd*, een uitgave van de Rijksvoorlichtingsdienst.

In de KRO-televisierubriek 'Vanavond in Nieuwspoort', uitzending 28 juni 1966, werden een aantal jongeren geïnterviewd over de partijhervormingen. Speciaal benieuwd was ik naar het antwoord van de voorzitter van de KVP-jongeren, mr. Gerrits, die ik voor de uitzending (ik was een van de geïnterviewden en daarom aanwezig) tegen een KVP-kamerlid hoorde vragen of hij een bepaald iets wel mocht zeggen. Ik kopieer *Beleid Beschouwd*:

Interviewer (Frits van der Poel): 'Ik zou graag aan de voorzitter van de KVP-jongeren willen vragen: Wat willen de KVP-jongeren met het oog op die vernieuwing?'

Hr. Gerrits (door mij is met hoofdletters aangegeven wat volgens mij overbodig gezegd werd):

'DE KVP-JONGEREN hebben—en dat heeft u ook kunnen beluisteren op het laatste congres dat zij in Woudschoten gehouden hebben—de KVP-jongeren WILLEN de partij zien als een bijzonder sympathieke partij, als een partij, die bij de mensen aanspreekt zoals ze nu is maar misschien zelfs nog—en nu komen we dus op de hele beeldvorming van die partij—misschien zelfs nog wat meer in de sympathie liggend dan thans het geval is. Dat betekent NIET, dat er sprake zou moeten zijn van het voeren van een bepaalde opportuniteit of hoe dan ook, nee, het gaat erom dat de KVP wil nastreven een duidelijk evenwicht in de verschillende verhoudingen en dat dat nastreven zoveel mogelijk bevorderd moet worden, uitgaande van zoals we dat dus stellen en voortbouwende op de christelijke beginselen.'

De kans is niet denkbeeldig, dat ze bij de KVP bin-

nenkort zeggen, er moet maar eens een jongere in. Die jongerenvoorzitter van ons lijkt ons wel rijp voor de Kamer. Ze hebben dan nog gelijk ook.

Het zou wat unfair tegenover de heer Gerrits zijn alleen hem te noemen. Het is gewoon een feit, dat in vele jongerenorganisaties alleen die jongens aan bod komen, die al aardig het denken en uiten van de ouderen hebben overgenomen. De oudere politici herkennen in deze jongeren een stuk van zichzelf en stoppen deze jongeren eerder in de partijlift dan bv. rebellerende, protesterende en demonstrerende jongeren en studenten. Want dat zijn in hun ogen wilde knapen met holle kreten en ideeën, die niet haalbaar zijn. Zo heeft de Partij van de Arbeid een groot aantal goede journalisten onder haar leden, juist de PvdA kan een beroep doen op vele linkse studenten, die iets anders willen.

Maar aan het hoofd van haar veertiendaags orgaan zet zij een Ruygers, die, welke verdiensten hij ook hebben mag, een slecht schrijver is en zo droog als beschimmelde gort. En een volledig gekonformeerde mevrouw Brautigam schrapte in stukken en ingezonden stukken (die als een privé-hobby behandeld worden), die dan n.b. onder het kopje 'Uw Opinie' geplaatst worden.

En als de jongeren een nieuw blad gaan uitgeven, dan zitten daar (enkele goede jongens uit Drente! niet te na gesproken) dezelfde paar mensen bij, die ook de organisatie leiden. Als frisse titel wordt bedacht *Langs Nieuwe Lijnen*. Maar als dit blad nog een ander doel heeft dan zelfbevredigingsorgaan voor de schrijvers, hetgeen ik aanneem, dan zouden ze eens een *Hitweek* moeten kopen of eens bij buitenlandse bladen moeten gaan neuzen. In elk geval zouden ze kunnen konstateren, dat er op dit gebied ook al wat veranderd is.

Als we dus over vernieuwing gaan praten en daarbij valt de term 'verjonging', dan is dat dus niet altijd (maar wel zeer vaak) een kwestie van pure leeftijden. Een Egas is natuurlijk al een stukje verder dan de 'jongere' Gerrits.

Het is mijn vaste overtuiging, dat een nieuwe opstelling van de PvdA gepaard moet gaan met een grote personele wisseling. Ik heb zowel in het partijbestuur als daarbuiten (in *Het Parool*) daarvoor gepleit en heb tot mijn vreugde kunnen konstateren, dat ook anderen deze mening krijgen. Niemand hoeft daarvan te schrikken. Geen sportsman zal vreemd opkijken, als hij na een schitterende carrière door een ander vervangen wordt.

Na de oorlog kwamen er vele nieuwe mensen in de PvdA aan bod. Destijds had zij bv. de jongste Tweede-Kamerfractie. Nadien was een gemiddelde leeftijd van boven de vijftig normaal.

De afstand tot de politici, die twintig jaar of langer aan het roer staan, is ontzettend groot geworden. De verkiezingsuitslagen zijn zelfs voor de grootste twijfelaaars het overtuigende bewijs. Er zijn heel veel politici, die we zeer dankbaar moeten zijn. Ik ken heel wat belangrijke PvdA-leden, die bv. alleen al door hun houding tijdens het mandement grote waardering verdienen. Er zijn vele anderen, die zich op talrijke andere manieren uitgesloofd hebben voor de goede zaak. Er is geen sprake van, dat ze nu maar een schop moeten krijgen.

Integendeel, we zullen van hun kennis en ervaringen moeten profiteren. Ze moeten volop kunnen blijven meetellen. Maar ze moeten accepteren, dat het niemands belang is, dat zij voorop blijven lopen als er inmiddels een grote behoefte is aan snellere dravers, die aanwe-

zig zijn. Nieuwe personen zullen een nieuwe politiek moeten gaan brengen. Het is dringend noodzakelijk.

Want het staat vast, dat het met de PvdA anders onherroepelijk bergafwaarts gaat. Bij de jongeren spreekt zij beslist niet aan, bij de vooroplopende jongeren wekt zij zelfs weerzin op. (Ook uit de NIPO-enquêtes in 1965 en 1966 bleek dat het percentage jongeren dat PvdA zou stemmen, beduidend beneden het percentage ouderen lag.)

De middengroepen (wat leeftijd betreft) wenden zich meer en meer af, vooral in de arbeidersbuurten, en het ongetwijfeld nog hoge percentage ouderen, dat vroeger SDAP stemde of later PvdA vanwege Drees en de AOW, sterft langzaam uit.

Het zijn harde feiten, maar het lijkt me, dat we er niet omheen kunnen. En ofschoon het gevaarlijk is prognoses te doen, geloof ik dat er grote veranderingen zullen optreden, te beginnen in 1967, waarna het zaakje zo ongeveer in 1971 volledig opgefrist is. Het is slechts te hopen, dat het snel genoeg zal blijken te gaan.

Voorop

Een progressieve partij hoort per definitie voorop te lopen. Dat doet ze niet door af en toe eens met banddikte van een andere partij te winnen, maar door goed de maatschappelijke ontwikkelingen te volgen. Niet om op een kerkse manier daar weer achteraan te lopen, maar door in alle opzichten bij te blijven en vanuit een steeds veranderde situatie opnieuw toekomstplannen te maken. Als het goed is, zou ze zelfs die maatschappelijke ontwikkelingen vooruit moeten zijn.

Er heeft zich de afgelopen tien jaar een revolutie voltrokken door de jongeren. Op talrijke gebieden heeft zij het min of meer voor het zeggen gekregen. De politiek heeft hier een grote achterstand opgelopen en het zal een van de eerste taken van de leiding van de Partij van de Arbeid zijn weer aansluiting te vinden met de maatschappij. Daarbij zal ze de Gerritsen moeten elimineren, tenzij deze vrijwillig een half jaar een herstellingskuur ondergaan als barkeeper of bouwvakker.

Tot nu toe heeft vrijwel alleen het zakenleven de konsekwenties getrokken. In de showbusiness zijn het de teenagers en de twens die de toon aangeven (platenindustrie). De nieuwe tijdschriften, die een grote oplage haalden, werden niet het *Rode Vaandel* genoemd, maar waren jeugdbladen, vooral muziekbladen maar ook een *Gandalf* slaagde. (Het non-conformistische *Vrij Nederland* met een merendeel jonge lezerschare steeg aanzienlijk.)

Op het uitgebreide gebied van de mode hetzelfde liedje. Cafetaria's, cafés (echt waar, partijgenoten), brom-

mers, noem maar op, de ontwikkeling, het valt niet te ontkennen, was gericht op de jeugd.

De seksuele ontwikkelingen in de maatschappij worden hoofdzakelijk bepaald door de jongeren, ook al valt hierbij aan te tekenen, dat het niet alleen de politiek is die achterop komt.

Wat wel en niet 'mag en kan', zoals in diverse radio- en tv-programma's en in de journalistiek, wordt merendeels bepaald door de nieuwe generatie, behoudens de controle van de vaak wat oudere hogerhand. Dit tot regelmatige ergernis van de rechtse pers.

In de literatuur, ook als lezend publiek, hebben de jongeren een dominerende positie.

Daarentegen is er een overvloedig cijfermateriaal hoe vergrijsd de vertegenwoordigende lichamen zijn. Elke partij lijdt aan een jong-bloedarmoede. De 'erkende' politieke jongerenorganisaties zijn zo niet op papier al, dan toch in de praktijk uitgeholde bestuurskolleges.

Nederhorst zegt in een interview in *Vrij Nederland* het interessant te vinden, dat er onder de studenten een uitgesproken politieke belangstelling, een links-progressieve belangstelling is. 'Men wil graag politiek zijn, maar niet in het gewone politieke raam. In zekere zin een gelukkig verschijnsel. Ik geloof dat we dat heel ernstig moeten nemen.' Aldus Nederhorst.

Maar hoe? Met te zeggen 'de kwestie heeft onze aandacht' zijn we er niet. Natuurlijk is het waar, dat de politieke jongeren met eigen opvattingen opereren in eigen groepjes en bladen (Vietnamcomité, Socialistische Jeugd, Provo, Studenten Vakbeweging in zekere zin, Politieia, Pharetra, enz.). Maar zij worden pas in de alleruiterste gevallen serieus genomen door de gevestigde politici.

Het lijkt mij een levensbelang voor een progressieve partij contacten te hebben met deze groepen, zelfs al zou men 100% met elkaar verschillen. Deze groeperingen moeten de politici die te paard zitten wakker houden. Uit een botsing der meningen moeten de nieuwe richtlijnen geboren worden. Het afstoten van Politeia is daarom, hoe groot de meningsverschillen ook waren en welke fouten er gemaakt zijn, volgens mij verkeerd geweest.

Als politikus krijg je voldoende bezwaren van ministers, instanties en belanghebbenden te horen. Maar als iemand gewoon niet begrijpt, waarom er niet gedemonstreerd mag worden, het persoonlijk onrechtvaardig vindt hoe er met studietoelagen omgegaan wordt, dan zijn die meningen net zo belangrijk, zo niet belangrijker, voor progressieve politici, die pretenderen voor de verdrukten en de vrijheid op te komen. Dan kunnen die contacten en zo groot mogelijke medezeggenschap niet intensief genoeg zijn. De verandering is dan dat je eerder een konflikt riskeert met een machtige minister (soms partijgenoot) of een gewichtige instantie, dan met die andere, vrij machteloze partner. De vrucht is dan, dat de linkse jongeren weer zoveel in de socialistische partij herkennen, dat zij het contact uit eigen beweging zullen willen herstellen.

Een partij waartegen ha gezegd kan worden zal in opiniërende zin en op non-conformistische wijze voorop moeten lopen. Om een aantal aktuele zaken te noemen: de staatsvorm, het misbruik van gezag (politie en justitie, ambtenaren, bureaucratische procedures), het voortdurend gekwetst zijn, vooral door radio en tv, op seksueel gebied (waarom niet in het openbaar automaten

met voorbehoedmiddelen zoals bv. in Duitsland?), de belangen van de jeugd, de zaken die in de toekomst een uiterst belangrijke rol gaan spelen. En niet te vergeten het militaire apparaat. Maar nogmaals, daar heb je mensen voor nodig met een werkelijke progressieve mentaliteit. Alleen een moderne progressieve partij zal werkelijk voor de geestelijke vrijheid kunnen opkomen. Zij zal ook binnen haar eigen kring dat moeten kunnen dulden. Als er maar duidelijke partijstandpunten uit te voorschijn komen.

De praktijk heeft uitgewezen, hoe de kansen hier voor de PvdA liggen. Een zich noemende Volkspartij voor Vrijheid en Democratie liet zich kennen door haar vragenstellend kamerlid Couzy ten tijde van de Nieuw-Guineakwestie, hetgeen resulteerde in het weren van *Vrij Nederland* uit de kazernes.

Toen de KRO een interview met Bidault wilde uitzenden zat de VVD aan de verkeerde kant van de vrijheidsstreep.

Fraktieleider Geertsema stelde vragen over 'Zo is het' en vroeg om in te grijpen.

De heer Van Riel muntte onder andere uit door zijn opvattingen over hoogleraren, die niet voor een republiek mochten zijn en voordat hij het weer half had ingeslikt hadden de VVD-kamerleden Joekes en Portheine al verklaard, dat zij een gelijke visie hadden. Het Eerste-Kamerlid v.d. Vliet vergat even de liberale vrijheid toen hij vragen stelde over Lurelei.

En Toxopeus gunde zijn partijgenoot Gruyters niet de vrijheid een uitnodiging voor het huwelijk van prinses Beatrix af te slaan, waardoor de heer Gruyters meende te moeten bedanken.

Je zou de vraag kunnen stellen: hoe krijg je zo'n stel-

letje onder de verzamelnaam 'liberalen' bij elkaar.

De Partij van de Arbeid heeft het in een aantal van deze gevallen zeer duidelijk beter gedaan. De heer Von deling bezat de juiste mentaliteit en de wijsheid om een uitnodiging van vier andere fractievoorzitters af te slaan. In een Partij van de Arbeid is het mogelijk je eigen minister van Justitie aan te vallen als je het niet langer kunt verkroppen (met excuses aan enkele partijleden voor deze stelling).

Een progressieve partij zal een achtste zintuig moeten hebben voor alles wat riekt naar censuur of geestelijke onvrijheid. Het is een van de belangrijkste punten om voorop te gaan.

De jeugd niet langer als verdrukte groep

Als het waar is, dat wie goed doet ook goed ontmoet, zal de PvdA een rooskleurige toekomst tegemoet gaan als ze kans ziet de jeugd uit het verdomhoekje te halen.

Hoewel we met z'n allen op teken van de partijvoorzitter kunnen roepen 'de jeugd heeft de toekomst', buiten wij haar in vele opzichten uit, verwaarlozen we haar problemen (ze liggen niet direkt in onze interesse- of belangensfeer) en bepalen we zonder hen het wereldje waarin zij straks moeten leven.

Het verouderde onderwijs moet in alle opzichten op de helling. Sterker dan ooit tevoren zal moeten worden nagegaan wat uit de oervervelende leerstof verwijderd, dan wel geselecteerd of gespecialiseerd kan worden.* Nieuwe vakken zullen ingevoerd moeten worden, zoals bv. 'seksuele voorlichting', 'eenvoudige politiek', 'kranten lezen' en 'moderne muzikles' (bv. gitaarles). Daarbij zal gebruik gemaakt kunnen worden van de nieuwe mogelijkheden, die schoolradio en -televisie bieden. Het onderwijs moet een levend instituut worden, waarbij de speel- en leerstof per jaar aangepast worden.

Met spoed zal begonnen moeten worden met de bekorting van de huidige studies. We moeten ervoor zorgen, dat als er straks veel korter gewerkt wordt (in het jaar 2000 waarschijnlijk 3 à 4 dagen per week) niet opnieuw de jonge mensen de dupe worden. Een politieke partij, die de maatschappelijke ontwikkeling wil voor-

* Om een klein voorbeeld te noemen: geschiedenis, aardrijkskunde gedeeltelijk en plantkunde geheel (we leren ook geen automerken).

blijven, zal zich nu al hiermee bezig moeten houden.

Invoering van het studieloon zal van slogan tot realiteit omgebogen dienen te worden. Ofschoon ook andere factoren een rol spelen, mag nooit een financiële oorzaak schuldig zijn aan het feit, dat maar zeven à acht procent van de studenten uit de zg. lagere milieus komt, terwijl deze milieus tweederde deel van de Nederlandse bevolking vormen.

De jeugd telt op tal van gebieden vanaf 18 jaar mee (dienstplicht, strafrecht, huwelijksleeftijd enz. enz.). Het actief en passief kiesrecht zullen dan ook tot die leeftijd verlaagd moeten worden. In de toekomst zal de wenselijkheid van een verdere herziening steeds opnieuw onder ogen moeten worden gezien. (Bezwaren tegen zo'n lage leeftijdsgrens voor het passieve kiesrecht tellen niet zolang we vertrouwen hebben in de partijen, die de kandidatenlijsten opstellen, benevens het oordeel van de kiezers).

De economische uitbuiting, zoals nu door het bestaan van jeugdlonen het geval is, behoort verleden tijd te zijn. Terwijl jeugdigen in vele gevallen een gelijke prestatie leveren of in gevallen van creativiteit of lichamelijke arbeid zelfs grotere, worden zij onderbetaald, soms louter vanwege hun leeftijd, soms vanwege de invoering van de onmeetbare en vaak irrealistische factor ervaring. Daarom zal ook het minimumloon vanaf achttien jaar moeten gelden, zowel voor meisjes als voor jongens. Juist jongeren hebben hier recht op en bovendien hebben ze het hard nodig. Zij trouwen of moeten reserveren voor het huwelijk, hetgeen in deze tijd van dure en moeilijke huisvesting geen kleine opdracht is. Het is een eis van deze tijd, dat ervoor gezorgd wordt, dat mensen van achttien jaar volledig zelfstandig *kunnen* zijn.

Dit heeft natuurlijk ook konsekwenties voor de volkshuisvesting. In een volgend hoofdstuk wordt daar nader op ingegaan, maar vastgelegd moet worden, dat er een eind moet komen aan een beleid, waarbij vooral de jonge mensen de dupe worden van de woningnood en idem dito de kamernood met de bijpassende hoge huren.

Ook het veranderde seksueel gedragspatroon van de jonge mensen zal in de programma's tot uiting moeten komen. Dit geldt zowel voor de strafwetgeving, het beschikbaarstellen van middelen ter voorkoming van zwangerschap als de gelegenheid die de jonge mensen moeten hebben ook op dit terrein tot ontplooiing te komen. De leeftijdsgrens ligt hierbij in principe bij de geslachtsrijpe leeftijd, die natuurlijk verschillend is en daarom het beste vrij gelaten kan worden. Een actieve geboortepolitiek is een bijzonder dringende eis, waarbij instanties als de NVSH met kracht gesubsidieerd moeten worden.

Uitgegaan dient te worden van de persoonlijke vrijheid, de waarde en de kracht van een juiste pedagogische en seksuele opvoeding en voor de godsdienstige groepen de binding van de kerkelijke leer.

Een volgend nogal star punt, waar de jongeren de dupe van worden, is de dienstitijd, die maar niet flink korter kan omdat gewoon een paar mensen in Nederland dat niet verantwoord vinden. Het is ronduit belachelijk, dat in 1967 bij de landmacht de dienstitijd voor de doorsnee soldaat verkort wordt van 18 tot 16 maanden doordat de opleidingstijd vier i.p.v. zes maanden wordt. Dat is opeens (na hoeveel jaren?) in het buitenland ontdekt en de lichten van '67 en later mogen daar natuurlijk blij om zijn.

Maar het staat vast, dat ook de twaalf maanden pa-

raat zijn korter kunnen. Politici hebben dat gezegd en iedereen die in dienst is geweest weet hoeveel korter. Het is het toppunt van konservatisme, dat het desondanks maar zo blijft.

Trouwens, in het verleden is zelfs van militaire zijde toegegeven dat deze periode korter zou kunnen als er meer beroepspersoneel aangetrokken zou kunnen worden. Een onaantastbaar heilig begrip zijn hierbij onze NAVO-verplichtingen. Een toch niet zo wilde jongen als oud-minister-president dr. Drees heeft bij herhaling de aanbidding van onze NAVO-verplichtingen bekritiseerd. Hier moet gewoonweg een oplossing gevonden worden. Het geheim van deze verplichtingen zal in een openbare discussie gebracht moeten worden en tevens moet de mogelijkheid van een ander systeem van paraatheid een serieuze kans krijgen. Men zou bv. de dienstplichtigen na twee maanden paraatheid (de diensttijd wordt dan van 18 via 16 tot 6 maanden bekort) naar huis kunnen laten gaan, misschien nog eens een keer per maand twee dagen laten opkomen en een bepaalde paraatheid (door een verbod het land langer dan drie weken te verlaten) kunnen garanderen. In elk geval afschaffing van de huidige steriele maatstaven. Misschien is het een idee voor de minister van Defensie een kommissie van wijze mannen in te stellen, bestaande uit een aantal studenten, die nog in dienst moeten, enkele journalisten en een paar acteurs.

De krijgstucht zal herzien moeten worden. In tijd van oorlog mag de vijand misschien op een vuil bord afkomen, in tijd van nietwerkelijke oorlog is het te gek iemand daarvoor van zijn spaarzame vrijheid van een weekend te kunnen beroven. Hoe idioot de militaire rechtspraak is, mag blijken uit het feit dat iedereen, die

voor de krijgsraad moet verschijnen (bv. wegens het in slaap vallen op wacht), ten laste wordt gelegd, dat dit gebeurde ten tijde van oorlog.

Formeel mag er dan nog geen vredesverdrag zijn met onze bondgenoot Duitsland, maar van volwassen kerels die over andermans vrijheid beslissen mag je toch wel vragen of ze normaal kunnen doen.

De beloning van dienstplichtigen is een schoolvoorbeeld van het uitbuiten van de zwakkeren. Vrij willekeurig is een kwart van de jongeren het haasje. De meisjes, de afgekeurden, de onmisbaren en degenen die al een paar broers in dienst hebben gehad, ontspringen de dans. Een kwart wordt in een van de fijnste periodes van zijn leven onder de wapenen geroepen, verliest zijn vrijheid, moet leven en werk verrichten onder omstandigheden, die niet altijd als even prettig ervaren worden en krijgt als dank voor de diensten die zij de gemeenschap bewijst een aalmoes in de hand gedrukt.

Door de KVP en PvdA is officieel stelling genomen voor een volwaardige beloning. (Het militair zijn is een beroep.) Toch laat een werkelijk salaris voor de dienstplichtigen, dat vergelijkbaar is met dat van de beroepsmilitairen, nog steeds op zich wachten.

Het kabinet Cals heeft in zijn regeringsprogram een eerste stap in de richting van een volwaardige beloning opgenomen, ingaande 1 januari 1967. Mag het vreemd heten, dat als de regering financiële moeilijkheden krijgt, direkt berichten verschijnen dat dit onderdeel van het regeringsprogram 'uitgesteld' zal worden? Nee, want de jongeren en zeker zij die onder de krijgstucht vallen, kunnen geen vuist maken. En juist deze zwakkeren worden uitgebuit.

Invoering van een loon dient direct te geschieden. Dat

zou bij een diensttijd van 16 maanden volgens de huidige loonregels (d.i. nog geen minimumloon op 18-jarige leeftijd) nog geen 200 miljoen kosten. Aan het onderhoud van het materieel wordt meer besteed.

Vooraf veel gedaan zal moeten worden aan de vrijetijdsbesteding van de jongeren. Niet alleen dat de vrije tijd is toegenomen, ook de mogelijkheden zijn verminderd. Wie vroeger op een stuk grond wel eens een balletje trapte, zal nu ontdekken dat het bebouwd is. Op plekken waar vroeger straatvoetbal werd gespeeld (vooral in volksbuurten) is nu te veel verkeer of is de straat verstopt met geparkeerde auto's. Jeugdlokalen zijn er, voor zover het geen kantoorruimtes zijn geworden, nog wel, maar de vroegere verenigingen konden geen jeugd meer organiseren. Het probleem van de ongeorganiseerden, op sportgebied, wat eigentijdse muziek betreft enz. wordt nog veel te weinig onderkend.

Toen ik bij het Centraal Bureau voor de Statistiek eens wilde nagaan op welke leeftijden er in Nederland getrouwd wordt, bleken er alleen statistieken te zijn met jaaroverzichten van huwelijken naar geboortjaar. M.a.w., tabellen met de leeftijden ontbraken, percentages naar leeftijden evenzeer. Juist een studie naar de ontwikkelingen bij het trouwen is voor de planning van vele zaken, met name de volkshuisvesting, een uitermate belangrijke zaak. Hoe die ontwikkelingen zijn, zij hier met enkele cijfers, door mij uit 'ruw' CBS-materiaal berekend, aangegeven. In de jaren 1951 t.e.m. 1956 trouwden er elk jaar in Nederland tussen de 10.500 en 11.500 mannen van 22 jaar en jonger. In percentages uitgedrukt: van 13,1 tot 13,6 van het totaal aantal huwelijken dat in die jaren gesloten werd.

In deze vrij stabiele situatie is daarna, en vooral de

laatste jaren, een aanzienlijke verandering gekomen, zoals onderstaand staatje aangeeft:

	Aantal mannen van 22 jaar en jonger, dat huwde	In percentage van het totaal voor de eerste maal gehuwden
1962	18.220	21,5
1963	20.060	23,1
1964	22.967	24,8
1965	26.512	26,7

Bij deze cijfers dient bedacht te worden, dat de meisjes op jongere leeftijd huwen, deze cijfers kunstmatig laag gehouden worden door de woningnood en dat de komende jaren een extra stijging te verwachten valt, i.v.m. de naoorlogse geboortegolf.

In 1955 was het percentage mannen van 20 jaar en jonger dat huwde nog slechts 4,0, in 1959 5,1, in 1963 7,7 en in 1965 8,9%.

Uit deze cijfers moge duidelijk blijken op welke intensieve manier de jonge mens (o.a. door de woningsituatie) maatschappelijk gegrepen wordt.

Het is een uitdrukkelijke socialistische eis voor de verdrukten op te komen. Naast de emancipatie van de vrouw, zal ook de jeugd geëmancipeerd dienen te worden. Doet de vrouwenbond mee?

Volksvijand numero één

Wat de Beatles niet gelukt is en ook nooit gelukken zal, is de politieke tophit 'Volksvijand nummer 1' (met aan de keerzijde 'Meer en nog meer woningen') wel gelukt: twintig jaar bovenaan het lijstje prijken, terwijl het toch een zeer treurig liedje is.

In feite heeft de naoorlogse periode zich gekenmerkt door een strijd tussen 'liberale' en 'socialistische' oplossingen voor het woningnoodprobleem. De strijd om het aantal woningwetwoningen en de huurverhogingen zijn daar enkele voorbeelden van.

Statistisch zou wellicht een vermindering of volgens een optimistische politikus zelfs een oplossing van de woningnood bereikt kunnen worden, in de praktijk is amper een verlichting in de werkelijke toestand te verwachten.

Hiervoor zijn een aantal factoren al direct aan te wijzen.

a. De bevolkingsgroei. Volgens een prognose van de Rijksplanologische Dienst in augustus 1966 moet er rekening mee worden gehouden, dat er in het jaar 2000 een bevolking van 21 miljoen is.

b. De wijzigingen in de levensgewoonten zullen van invloed zijn op het ruimtegebrek, wat betekent, dat er hogere eisen gesteld moeten worden, dus grotere woningen.

c. De krotopruijing nu en de afbraak van de woningen, die in de toekomst als krotten of als onvoldoende worden beschouwd, zullen het woningaanbod verkleinen.

d. Ruimtelijke ordening, herstructurering van steden (een van de grootste problemen van de toekomst) en alle

zaken die hiermee samenvallen, zullen eveneens het aanbod doen verkleinen.

e. De gezinsverdunning en de toenemende gemiddelde levensduur zullen meer woningen eisen.

f. De daling van de gemiddelde huwelijksleeftijd is pas de laatste jaren goed op gang gekomen en wordt geremd door het woningtekort. Naarmate dit minder zal worden, zal de behoefte door verdere daling weer toenemen. De overheid schiet te kort door dit belangrijke punt te verwaarlozen.

De werkelijke woningnood is pas opgelost als iedereen een huis kan krijgen. Thans worden potentiële woningzoekenden op grond van bepaalde maatstaven niet eens ingeschreven. In feite moeten zij wel meegeteld worden.

De woningnood drukt in hoofdzaak op de jonge generatie en in het algemeen op de naoorlogse generatie, die geen goedkoop vooroorlogs, of volgens de huidige maatstaven vrij goedkoop naoorlogs huis heeft kunnen bemachtigen. Als 'slachtoffers' moeten beschouwd worden:

a. Degenen, die niet wonen, omdat ze voorlopig niet voor een woning in aanmerking komen.

b. Degenen, die inwonen en naast een vaak ook nog relatief hoge huur 'overgeleverd zijn' aan de hoofdbewoners, in elk geval, zoals we dat noemen, niet tot ont-plooiing kunnen komen.

c. Degenen, die door de woningnood gedreven, een huis hebben aanvaard, met een huur, die eigenlijk hun draagkracht te boven gaat.

d. Degenen, die als enige oplossing een huis gekocht hebben en krom liggen onder de hoge lasten.

e. De uit de woningnood voortvloeiende kamernood

bedreigt vele zelfstandigen, zowel door die nood als door de schandalige kamerhuren. (Vraag en aanbod.) In Amsterdam alleen al wordt er een tekort van 8.000 kamers voor studenten geschat. In de regel drukt ook dit punt op jonge, vaak minder draagkrachtige mensen.

Mijn Amsterdamse partijgenoot en econoom Hans van den Doel schat dat ongeveer één-derde van de bevolking de verschillende vormen van de woningnood ondervindt. Volgens hem zal dan ook de woningnood slechts oplosbaar zijn volgens een radicale methode, hetzij een extreem-liberale, hetzij een radikaal-socialistische. Het huidige woningbeleid bestaat uit een tot geen enkele oplossing leidende reeks van compromissen, die de nadelen van beide methoden verenigt en hun voordelen mist. Een snelle oplossing van het woningvraagstuk betekent noodzakelijkerwijs een radikalisering, naar rechts of naar links. In plaats van leuzen over volksvijand nummer één en het duidelijker zijn in de politiek, zullen de kiezers voor een duidelijke praktische keus gesteld moeten worden.

De vergroting van de woningproductie zal moeten gebeuren door een vergroting van de bouwcapaciteit (meer kapitaal) en een efficiënter gebruik van de bestaande capaciteit (industriële bouw). Over deze punten gaat in feite de politieke strijd.

Een extreem-liberale oplossing houdt een forse huurverhoging in. Het gevolg is, dat de geldbelegging in de woningbouw veel aantrekkelijker wordt en er meer kapitaal toestroomt.

De volgende bezwaren zijn hiertegen in te brengen:

De huren zullen steeds opnieuw verhoogd moeten worden, aangezien de kostprijzen stijgen. Stijgende grondprijzen, de speculatie, benevens het feit dat in de woningbouw de produktie per arbeider geringer toeneemt dan in de industrie (een internationaal verschijnsel) zijn hiervan de oorzaak. Zo stegen in Nederland de bouwkosten van 1953 tot 1962 van 34 tot 50 gulden per kubieke meter. En ter illustratie: amper had het kabinet Cals de door minister Boogaers gewenste huurverhoging van 20% door middel van twee etappes van 10% in haar program gerealiseerd of er gingen alweer stemmen op voor nieuwe toekomstige huurverhogingen.

In de tweede plaats komen de huurverhogingen ten goede aan de eigenaren van de reeds gebouwde (en soms al afgeschreven) huizen, veelal zonder dat hier iets tegenover staat. Het gevolg is, dat de inkomensverdeling tussen huurders en huisexploitanten ingrijpend gewijzigd wordt ten gunste van de laatste groep.

Daarbij komt nog, dat de totale bouwkapaciteit wellicht toeneemt, maar de efficiency, waarmee de bestaande capaciteit gebruikt wordt, neemt af, zeker zodra de winstvoet een bepaald maximum overschrijdt. Wenst men efficiencyverbeteringen, dan moet men de bouwondernemers de financiële duimschroeven aanzetten.

Tevens zal er hoe dan ook een eind moeten komen aan het ongekende schandaal, dat in de randstad Holland, waar de woningnood het grootst is, vele huizen leegstaan, omdat ze te duur zijn.

Een radikaal-socialistische methode betekent dat de huurprijs van de woningproduktie wordt losgemaakt.

Vergroting van de bouwkapaciteit door grotere kapitaalvoorziening is mogelijk en wel door een aanzienlijke

verlaging van de hypotheekrente en beslaglegging op de vermogens van institutionele beleggers, waardoor deze vermogens niet meer voor private investeringen gebruikt worden maar voor de woningbouw. In 1958 dwong minister Hofstra deze beleggers al eens kapitaal ter beschikking van de woningbouw te stellen. De huidige situatie vraagt opnieuw en nu verdergaande maatregelen. Dit betekent dus nationalisatie van de grote banken en levensverzekeringsmaatschappijen.

De efficiency van de bestaande bouwcapaciteit wordt bij een socialistische aanpak belangrijk opgevoerd. De industriële bouwers worden zoveel mogelijk vrijgelaten. Inefficiënte bouwondernemers moeten van de markt verdwijnen, waardoor een einde komt aan het ontoelaatbare feit, dat zij beslag leggen op kostbare bouwvakarbeiders en bouwmaterialen.

De groep bouwondernemers, die weliswaar niet efficiënt produceert, maar wel voldoende mogelijkheden heeft, blijft gehandhaafd. Zij zal óf door de overheid investeringsvoorschriften opgelegd krijgen óf genationaliseerd moeten worden.*

Na de nationalisatie volgt de rationalisatie door de inschakeling van de plastic-industrie. Slechts door onvoorstelbare laksheid van het partikuliere initiatief is daar tot op heden niets van terechtgekomen.

Tijdens een studiebijeenkomst van een niet onbelangrijke groep merendeels jonge PvdA-leden, o.w. enkele jonge leden van het Partijbestuur, bleek er een groot enthousiasme en instemming te bestaan voor een ongeveer bovenstaande richtlijnen inhoudend stuk van de hand

* Hans van den Doel stelt voor deze nationalisatie te financieren met overheidsobligaties.

van de reeds eerder genoemde econoom Hans van den Doel. Deze groep, voor het merendeel bestaande uit niet tot de *traditionele* linkervleugel behorende PvdA'ers, is weliswaar op geen enkele wijze representatief, doch kenmerkend voor het verlangen naar een nieuwe radicale aanpak, los van dogma's, en gebaseerd op de nieuw ontstane maatschappelijke situatie.

Een essentieel punt bij de woningbouw is zonder meer de (schaarse) grond, een ook voor andere dringende zaken uitermate belangrijke materie. Hierover mag geen twijfel bestaan: een eis van deze tijd is dat de grond volledig generationaliseerd wordt.

Ook hier spelen oude dogma's geen rol, maar gewoonweg een progressieve aanpak gebaseerd op rechtvaardige beginselen.

Als straks de overheid met het geld van de belastingbetaler de door de schaarste en belangrijkheid gestegen grondprijzen moet gaan betalen, dan moet het algemeen belang boven het belang van de toevallige particuliere bezitter gesteld worden.

Om wat voorbeelden te noemen: als we in 2000 met 21 miljoen mensen hier moeten leven, dan heeft dat consequenties voor de woonruimte, de arbeidsruimte en de verkeersruimte. De grotere woningen, de ruimere parkeervoorzieningen, meer stedelijk groen, meer sociaal-culturele voorzieningen zoals sportvelden, zwembaden, schouwburgen, beatcentra, geneeskundige gebouwen vragen geen toelichting.

De steden zullen ruimer gebouwd moeten worden, er zal meer grond nodig zijn voor de haven- en industrie-terreinen en voor vele andere noodzakelijke voorzieningen, zoals spaarbekkens voor de drinkwatervoorzienin-

gen en bossen in de omgeving van grote bevolkingscentra.

In het jaar 2000 (en de meesten van ons leven dan waarschijnlijk nog!) zal ongeveer een kwart van de grond bebouwd zijn, hebben we alleen al aan Nederlandse eigenaars zeven miljoen auto's op de merendeels nog aan te leggen of te verbeteren wegen weg te werken (bedenk eens de konsekwenties voor de grond!), zullen we ik weet niet hoeveel scholen en universiteiten moeten bouwen, en zal de vrijetijdsbesteding ook zeer veel ruimte en dus grond vergen.

Niet alleen vanwege volksvijand nummer één, niet omdat Marx geleefd heeft, maar omdat we niet helemaal achterlijk willen zijn, zullen we moeten aanpakken. Te beginnen met spekulatiewinstbelasting, een herziening van de onteigeningsprocedure en -prijs, en waar het algemeen belang dat verdergaande maatregelen.

Dit stukje politiek zal onvermijdelijk zijn en hoe eerder ermee begonnen wordt des te beter; noem het zoals je het noemen wil. Met Van Dale naast me zie ik geen kans het anders dan socialisme te noemen. Uit te leggen als modern socialisme.

Die kant op, s.v.p.

Een vanouds zeer belangrijke zaak is de inkomensverdeling. Vroeger was dat, zeker voor socialisten, een eenvoudige zaak. De grote armoede bij de massa maakte een sociale strijd voor iedereen doorzichtig. In nationaal opzicht kunnen we nu nog alleen spreken van relatieve armoede. De een verdient minder, de ander meer, met een uiterste groepsverhouding van 1 : 30.* De meerderheid, niet langer getergd door absolute armoede, blijft er vrij koud onder en ondervindt bij het stijgen van de maatschappelijke ladder, dat het best prettig is om meer te verdienen. Niet ten onrechte.

Daarom moet socialisme iets anders zijn dan zoals Wim Kan het uitdrukte, een truc om andermans geld uit zijn zak te kloppen.

Een moderne opvatting impliceert, dat aan de ene kant verschillen onvermijdelijk en ook rechtvaardig zijn, maar dat er anderzijds een redelijke verhouding nagestreefd moet worden. Rijzen er prompt twee vragen: wat is redelijk en hoe verander je eventueel het huidige ingewikkelde inkomstensysteem?

Op de eerste vraag volgt geen absoluut antwoord van mij. Anderen (deskundige economen) werken momenteel deze vraag uit. Belangrijk voor mij is de benadering, nl. de huidige verschillen zijn te groot, te onrechtvaardig. Onnodig groot om iedereen te prikkelen met 100°/o energie te werken. Bovendien ontvangt niet iedereen loon (of te veel loon) naar werken, maar ook een

* Als groepen zijn genomen: 2% van de bevolking met de hoogste inkomens en 2% met de laagste.

beloning voor het toevallige bezit van een groot aantal hersencellen (hoog i.q). Werkelijk gelijke kansen krijgen betekent niet dat verschillen in intelligentie noodzakelijkerwijs hoeven te leiden tot verschillen in salaris. Ook om die reden zou een direkte invoering van studieloon moeten geschieden, om op die manier het niet in alle gevallen noodzakelijk te maken de academici de nu ongehonoreerde studietijd te compenseren.

Niet een bordje met 'nog zoveel kilometer' maar een bordje met 'die kant op', geeft mij houvast. Het aantal kilometers kan ik van tevoren niet schatten; de richtingaanduiding vertrouw ik of niet.

Het experiment in Polen (en in zekere mate ook Joegoslavië) heeft aangetoond dat bij een inkomensverhouding van 1 : 5 de lust tot werken niet wordt aangetast. Daarom zou een inkomensverhouding van 1 : 5 een eerste streven kunnen zijn.

Doel zal moeten zijn, verbetering, nivellering, verkleining van de verschillen. Vooral door het steeds groter worden van de zg. gemeenschapsvoorzieningen, en de daarmee gepaard gaande lastenverdeling, heeft de inkomensverdeling er een aktueel facet bijgekregen. Met de op zichzelf niet onjuiste slagzin: 'Wie de sterkste schouders heeft, moet de zwaarste lasten dragen' zijn we er nog niet.

De nivellering wordt bereikt door een aantal maatregelen, zoals de invoering van een maximumloon, in de huidige verhoudingen bv. 100.000 gulden of lager en in de toekomst een maximumloon, dat in een bepaalde verhouding staat tot het minimumloon.

Naast de invoering van een maximumgrens (bezwaren tegen het wegvallen van 'de arbeidsprikkel' hoeven niet te tellen; boven een bepaalde grens telt dat nu ook

niet, bovendien dienen slechte prestaties met minder gehonoreerd te worden), wordt een verdere nivellering van onderop bereikt door een snellere stijging van het minimumloon dan de gemiddelde loonstijging; de belastingvrije voet wordt geleidelijk verhoogd tot de welstandsgrens, terwijl de invoering van een maximumloon zal leiden tot een verscherpte progressie (met 100% belasting boven bv. de 100.000 gulden).

De lonen zullen niet met een bepaald percentage voor iedereen, maar met vaste bedragen verhoogd moeten worden, of om een tussenoplossing te gebruiken, met een 'lager' percentage + een vast bedrag.

Het bovenstaande heeft de onafwendbare konsekwentie, dat omgeschakeld moet worden van de 'vrije' naar de 'geleide' loonpolitiek. Deze opvatting, waarover de meningen in het socialistische kamp nogal verdeeld zijn, werd vorig jaar met kracht naar voren gebracht door dr. C. de Galan, directeur van het wetenschappelijk bureau van de PvdA. Naar aanleiding van zijn stellingname schreef het *Algemeen Handelsblad* van 13 december 1965 in een hoofdartikel dat 'er een knuppel in het socialistische hoenderhok is geworpen'. Als dat zo is, dan geloof ik dat we deze knuppel met beide handen moeten aanpakken en vlug een begin met hard knuppelen moeten maken.

De Galan heeft naast een aantal economische motieven (inflatie, arbeidsonrust enz.), gewezen op het sociale element van de verschillen per bedrijfstak. Vaak is er geen enkele norm voor een verschillende beloning. Ook meent hij dat de overheid, die volledige werkgelegenheid, stabiele prijzen en evenwichtige ontwikkelingen nastreeft, en de verdeling beïnvloedt via sociale verzekering, belastingen, huur-, pacht- en prijs-

beleid, daartoe instrumenten nodig heeft en een daarvan is de loonpolitiek. Maar ook voor de Galan geldt als zeer belangrijk motief de herziening van de inkomensverdeling.

Een belangrijke wijziging zou zijn *alle* werknemers onder een CAO of een regeling te laten vallen. De strijd, tot nu toe gevoerd om de percentages, wordt verlegd naar de vermindering van de inkomensverschillen.

Dit houdt in—en laten we dat onverbloemd zeggen—dat een strijd om een rechtvaardige inkomensverdeling een politieke strijd is, die niet in de bedrijven, maar in het parlement behoort. Met andere woorden: een centralisering en democratisering van het loonoverleg, waarbij tegengestelde vakbondsverlangens radikaal afgewezen moeten worden.

Dit betekent geenszins dat de vakbonden geen taak meer zouden hebben; juist de in de toekomst steeds belangrijker wordende scholing en de medezeggenschap van de werknemers, steeds aktueller bij een toenemende automatisering en personeelsafvloeiingen, waarbij gaarna studie van het Joegoslavische systeem, geven de vakbonden nieuwe en grote taken.

Ik ben niet in staat hier de andere facetten van een herziene inkomensverdeling afdoende uiteen te zetten. Veel genoemde elementen zijn de hervorming van de structuur van de onderneming, een vrij straf prijs- en kartelbeleid, een op spreiding gericht vermogensbeleid en nationalisering (zoals de grond: zie hoofdstuk volksvijand numero één).

Eveneens zal de strijd moeten worden aangeboden tegen inkomens, die het gevolg zijn van monopolieposities

(produkten worden schaars gehouden om de winst op te voeren). De inkomens uit vermogen zullen herverdeeld moeten worden. Verhoging van de successie- en schenkingsrechten (in Nederland veel lager dan in Amerika of Engeland) is rechtvaardig.

Er zijn nog talrijke andere onderwerpen, waarover te zeggen valt: dat moet veranderen. Nationalisatie van de grote banken en levensverzekeringsmaatschappijen is nodig om de grote geldstroom te kunnen beïnvloeden. Bij de woningnood bleek de wenselijkheid al.

Zoals ook nodig zal zijn te komen tot een grotere invloed van de mensen op allerlei bestuurlijke zaken. Daarom: een gekozen burgemeester en een niet langer zwevend politiebeleid, maar verantwoording aan de raad. (Ha! Artikel 24 van het beginselprogramma van de PvdA luidt: Ter wille van de bescherming van de rechten van de burgers dienen de wettelijke waarborgen tegen willekeur en machtsmisbruik van overheidsorganen te worden uitgebreid.)

En dan zijn er nog de konsument, die meer beschermd moet worden, en de vorstin, die minder beschermd mag worden, dwz. dat haar inkomen uit haar grote vermogen belast dient te worden nu haar onkostenvergoeding uit de staatskas volgens een briljant voorstel van het kabinet Cals enigszins rechtgetrokken zal worden.

Dat het op den duur naar een republiek gaat, staat vast. Een behoorlijke overgangsregeling zal daarom ontworpen moeten worden.

Een klemmend probleem is dat van de automatisering. Alle prognoses over het jaar 2000 worden gekenmerkt door de grote technische vooruitgang, maar wat zullen de konsekwenties zijn voor de werknemers? Prof.

Fred Polak heeft in *Socialisme en Democratie* een artikel geschreven onder de titel: 'Automatie: dynamische drijfkracht naar een vernieuwd socialisme.' Prof. Polak voorspelt een snelle en omvangrijke toeneming van een niet-arbeidersproletariaat. 'Een nieuwe grote en met grote snelheid gedurig toenemende, onderliggende klasse, niet uitgebuit, maar geduld, niet in ellende zwoegend, doch in nietsdoen de tijd van een armetierig bestaan dodend.'

In Amerika, waar de automatisering al veel verder gevorderd is dan bij ons, zijn er volgens officiële opgaven 4 à 5 miljoen (= 6%) werklozen benevens 4% zg. part-time werklozen.

Prof. Polak: 'Zulks in een langer dan gewoonlijk voortdurende periode van hoogconjunctuur.'

In werkelijkheid mag aangenomen worden, dat deze cijfers hoger liggen. Sommige schattingen geven de werkloosheid ruim 10% (meer dan 8 miljoen mensen) op een werkende bevolking van 70 miljoen. Bij de jongeren (onderliggende klasse) was de werkloosheid 15% oplopende tot 30% bij jonge negers.

In Amerika, zo ontleen ik verder aan prof. Polak, wordt de daling van de gemiddelde kosten van een automachine geschat op éénderde van de loonkosten van een arbeider, die zij vervangt. De arbeidsproductiviteit is vanaf 1960 gestegen tot 3,5% (voor 1960 2 à 2,5%) en verwacht wordt dat deze 'machineproductiviteit' verder zal toenemen. De hieruit voortvloeiende konsekwentie was een verschuiving van de vakbondseisen van hoger loon naar die tot korter werken (30 uur per week) en tevens een garantie tot automatiewerkloosheid.

Ook wij zullen ons moeten voorbereiden op een geheel andere situatie: massale werkloosheid en een grote toe-

neming van vrije tijd. Nieuwe normen van inkomensverdeling en belastingheffing, van konsumptie en vrijetijdsbesteding, die—volgens prof. Polak—niet anders dan—volgens de huidige begrippen en terminologie—modern-socialistisch van aard zullen kunnen zijn.

In elk geval, wat ook van deze prognoses bewaarheid zal worden, we zullen een visie op de toekomst moeten hebben en op tijd voorzieningen dienen te treffen. Een taak voor een partij van morgen. Om een klein voorbeeld te noemen van prof. Polak: waarom niet in navolging van Engeland een ministerie voor Technologie?

Nederland als non-conformistisch landje

Ondanks dat de begroting van Defensie, en zeker die van de marine, wellicht het tegendeel suggereert, is Nederland internationaal van weinig betekenis. Toch zou Nederland een zekere rol kunnen spelen, indien het niet altijd klakkeloos de ontwikkelingen zoals die zich nu voltrekken, als logisch zou accepteren. Het geloof in experiment en initiatieven is noodzakelijk.

Zoals al eerder bepleit (in navolging van dr. Drees) moeten onze NAVO-verplichtingen ontheilgd worden. Ter voorkoming van misverstanden: de schrijver is geen principieel tegenstander van de NAVO, heeft zelf gedurende achttien maanden zijn persoonlijke NAVO-verplichtingen nagekomen en zal ten tijde van het verschijnen van dit boekje op verzoek van Excellentie De Jong bij herhaling tonen, dat Nederland niet direkt het eerste de beste internationaal konfliktje hoeft te vrezzen.

Om te beginnen zullen alle prestige-objekten volledig afgeschaft moeten worden. De jarenlange en vruchteloze discussie over de Karel Doorman heeft als voordeel, dat aangetoond is hoe gehecht men in militaire kringen is aan alles wat er nu eenmaal is.

Eveneens zullen alle representatieve posten geschrapt moeten worden. De ontzaglijke bedragen voor het onderhoud van het materieel (alleen al bij de marine zo'n 110 miljoen) stellen de eis, dat rigoreus nagegaan wordt welk verouderd of overbodig materieel, hoe gehecht men er ook aan mag zijn, afgeschaft kan worden.

Ook een post als 'specifieke uitgaven w.o. begrepen uitgaven t.b.v. vaartuigen van het Koninklijk Huis' (zo'n 16 miljoen) moet uitgekamd worden. In het kort: alle posten van groot tot klein moeten opnieuw bekeken worden met als uitgangspunt al het niet strikt noodzakelijke te verwijderen.

Daarbij zal een onafhankelijke commissie* moeten onderzoeken in hoeverre de marine geheel of bijna geheel afgeschaft kan worden. Dit loodzware apparaat van 578 miljoen (waarvan 131 miljoen aan salarissen beroeps-militairen en 11 miljoen voor burgerpersoneel) moet op de helling en niet zo blijven omdat het altijd zo was. Want dan zal er steeds meer materieel, mensen en geld bij moeten komen.

In het algemeen geldt voor de Defensie, dat vrijwel niemand kan beoordelen of de door de minister gevraagde gelden strikt noodzakelijk zijn. Als vanwege de gestegen kosten of verouderd materieel meer geld nodig is, mopperen we kritisch in plaats van de zaak van onder tot boven hardgrondig uit te mesten.

De aldus te verkrijgen bezuinigingen worden niet van de begroting van Defensie afgevoerd; evenzeer blijven de drie staatssecretarissen gehandhaafd. De vrijgekomen gelden komen nu onder beheer van de in de plaats van de sekretaris van Marine opgetreden Ontwikkelingshulpman, daarmee aangevende, dat de Ontwikkelingshulp in feite ook een zeer belangrijk stuk 'defensie' voor de toekomst is en Nederland er niet op uit is zichzelf door bezuiniging op de vredesmaatregelen te verrijken. Deze vorm van defensie is christelijker, humaner

* Bv. een minderheid van militairen en een aantal wetenschapsmensen en politici. Deze commissie zal regelmatig vernieuwd moeten worden.

en waarschijnlijk ook effectiever, want mocht ooit de strijd ontstaan tussen Noord en Zuid, de rijke en de arme landen, dan zullen weinig begrotingen meer baten.

Het is de plicht van Nederland elke dag 'Eten voor India' te geven. Het feit, dat Nederland lid van de NAVO is, betekent niet, dat nimmer bekeken kan worden of uittreding mogelijk is. Veranderde situaties, zoals door het uittreden van Frankrijk, of een opnieuw beoordelen van de Oost-Westsituatie kunnen dit heel wel wenselijk maken. Daarbij zal Nederland een actieve rol moeten spelen en elke vorm van besprekingen met het Warschaupakt zelf op gang moeten trachten te brengen en te stimuleren.

Voor de toekomst zullen grote plannen gemaakt moeten worden, zoals de instelling van een Wereld Vredeskorps. Dit zal moeten leiden tot het terugtrekken van alle buitenlandse troepen uit alle landen.

In feite is Nederland nu al in staat een bijdrage te leveren. Bezoeken aan Oosteuropese landen op het allerhoogste regeringsniveau en uitwisselingen op alle niveaus liggen binnen het bereik maar worden nog tegengehouden door laks- en starheid, vooral op het gebied van de formaliteiten.* In dit opzicht zal de Partij van de Arbeid weer 'opinion leader' moeten worden.

Na een bezoek, dat ik samen met mijn partijgenoten Van der Louw, Bloemendaal en Verkijk (van Operatie Barbarossa) bracht aan Oost-Duitsland, hebben wij een serie artikelen geschreven voor het ons overigens fel bestrijdende *Parool*. (Opmerking: daarbij bleek ons, dat daarvoor nog nimmer eerder contact was geweest tussen Oostduitse kommunistenleiders en PvdA-bestuursle-

* Oostduitsers krijgen op hun visum vermeld als nationaliteit: 'vermoedelijk Duitser'.

den en -kamerleden, dit in tegenstelling tot de SPD, de BSP en Labour!). Hierin hebben wij o.a. gepleit voor het uitoefenen van pressie op de Westduitse regering om de Oder-Neissegrens te erkennen, een schoolvoorbeeld van formalisme met grote politieke nadelen. Deze niet-erkenning is een machtig wapen in de koude oorlog, houdt bv. in Polen oprecht de vrees levendig voor Westduits revanchisme (bedenk ook de uitspraken van belangrijke Westduitse politici van het kaliber Seebohm, de groei van bladen als de beruchte *National- und Soldatenzeitung*, het streven naar (medezeggenschap over) atoombewapening en de nogal snelle opkomst van neo-nazistische partijtjes), en kweekt nog altijd hoop en andere gevoelens bij een bepaald soort niet ongevaarlijke Duitsers. Nog onlangs heeft ook de Belgische oud-premier Spaak, eveneens op de politieke pagina van *Het Parool*, ervoor gepleit, dat West-Duitsland de Oder-Neissegrens zal erkennen. Nu ook in West-Duitsland stemmen zijn opgegaan (Evangelische Kerk, CDU-Bondsdaglid Blumenfeld) om deze grens te erkennen, lijkt zelfs het klimaat gunstig om eens wat flinker te zijn.

Het erkennen van landen, zoals Oost-Duitsland, waarmee we wel uitgebreide handelskontakten onderhouden, en de eis, dat zij toegelaten worden tot de Verenigde Naties (zoals China) zijn eenvoudige mogelijkheden. Eventueel belemmerende bepalingen dienen herzien te worden.

Nederland, en in het bijzonder de PvdA, zal zich actief bezig moeten houden met de berichtgeving en bestrijding van anti-demokratische en militaristische stromingen, met name in de Bondsrepubliek. Voor zover het juist mag zijn een totalitair regime te erkennen, zal er stellig geen bondgenootschap mee gesloten kunnen wor-

den. Dit geldt met name voor de koloniale staat Portugal, waarmee in geen geval het NAVO-kontrakt in 1969 verlengd mag worden. (Zoals bekend gebruikt Portugal bij de onderdrukking van zijn koloniën NAVO-wapens.)

Ook zal Nederland niet in zijn slaap ja mogen zeggen tegen een NAVO-opperbevelhebber, die een van Hitlers trouwste steunpilaren is geweest en die dat in gaaf Duits bovendien nog geboekstaafd heeft. Het feit dat de man aan het eind van een steeds fatalere oorlog aan het succes ging twijfelen, doet hier niets aan af. Als er om een of andere reden een Duitser aan de beurt voor het kommando is, moet Duitsland een acceptabel iemand leveren en als het die niet heeft, beschaamd zijn beurt voorbij laten gaan.

Wat zouden wij schrijven en protesteren als een Duits generaal, die in de oorlog in Nederland volgens nazistische methode had huisgehouden, nu een opperbevelsfunctie zou krijgen bij het Warschaupakt!

Nu ook een voormalige verzetskrant als *Het Parool* zich via een commentaar de door mij bedoelde heer Kielmansegg, Johann-Adolf Graf von, acceptabel heeft bevonden, wil ik bovenstaande beweringen staven.

Zijn deelneming aan en functies bij de Tweede Wereldoorlog zijn genoeg bekend. Von Kielmansegg heeft zich nimmer op onwetendheid beroepen: er hat es gewusst.

Daarom enige citaten, die *merendeels* voor zover ik weet hier nog niet eerder zijn gepubliceerd, uit zijn boek *Panzer zwischen Warschau und Atlantik* en enige documenten.

‘Wir hielten den Atem an, als wir des Führers letztes Angebot an Polen hörten... Und wir wären keine deutschen Soldaten gewesen, wenn wir nicht gewünscht hätten, dass Polen nicht annähme!’

‘Ich zünde mir eine Zigarette an—wenn sie verlischt, wird Krieg sein. Noch zwei Minuten, und der Krieg beginnt. Sonderbares und erregendes Gefühl, einen geschichtlichen Augenblick, dessen Tragweite gar nicht abzusehen ist, so bewusst, so unmittelbar zu erleben! 4.45 Uhr!... Der Krieg hat begonnen... Aber dieser Krieg würde ja auch anders werden als der Weltkrieg. Nicht nur im Ausgang, daran gab es keinen Zweifel, auch sonst.’

En bij een pauze verzucht onze NAVO-held: ‘Wir hätten am liebsten gleich “weitergesiegt”...’

Nog een citaat: ‘Wir können melden, dass wir den Auftrag, den die Geschichte, Deutschland und der Führer uns gestellt haben, durchführten bis zum letzten, und wir können melden, dass wir bereit sind, genau so den Auftrag durchzuführen, der als einziger noch zwischen uns und der Freiheit steht, die Vernichtung Englands.’

Over Polen: ‘Ich sass auf dem Stuhl des Oberhauptes eines Staates, den wir nicht nur einfach militärisch besiegt hatten, sondern durch unseren Sieg aufgelöscht war aus der Geschichte, entgegen deren Sinn er, künstlich ins Leben gerufen, zwanzig Jahre lang versucht hatte zu existieren...’

En dan von Kielmansegg’s devies: ‘“Über Gräber Vorwärts!” In diesem Augenblick können wir uns mit berechtigtem Stolz und in tiefer Freude sagen, dass wir im Begriff sind, dieses Wort in einem wunderbaren Sinn wahrzumachen.’

In Frankrijk trof hij ‘eine Atmosphäre der Verwahrlosung und der Verkommenheit’, also ‘Eindruck eines stehengebliebenen Volkes’, ‘ein leeres Land’. Daarom Frankrijk ‘Raum ohne Volk’, Deutschland ‘Volk ohne Raum’.

En ter illustratie op de bladzijden 246 en 247: 'Am Nachmittag endlich ist das Hotel de Ballon... selbst in unserer Hand und wird damit nach 22 Jahren und diesmal unwiderruflich wieder zum deutschen "Belchen".'

Ook zijn er andere stukken dan zijn boek. In het door hem ontworpen Divisiebevel nummer 50 van 18 september 1941 staat o.m.: 'Das Schicksal Petersburg ist besiegelt und nur noch eine Frage der Zeit.' De methode: 'Für Führer und Vaterland alles daran zu setzen, bis die endgültige Entscheidung errungen und Deutschlands Zukunft gesichert ist.'

In enige door de heer von Kielmansegg ondertekende 'Geheime Kommandosachen' staat o.m.:

'Stand 3.4.44 12.00 Uhr

I. Frankreich

...80 Einwohner erschossen, 20 festgenommen... Mehrere Lager und Häuser zerstört, 24 Terroristen erschossen, 107 festgenommen.'

Vele standen volgden, of het nu Einwohner, Kommunisten of Terroristen waren, of er 15 dan wel 156 neergeschoten werden.

De exacte nummers van de dokumenten zijn bekend.

Maar von Kielmansegg, 33 jaar toen hij zijn boek schreef, beroept zich op jeugdzonden. Hij presteerde het in een interview in *De Nieuwe Linie* van 19 oktober 1963 te zeggen over 1940-'45: 'Laat ik het maar meteen zeggen. Het was voor ons zeker geen gemakkelijke tijd. Te moeten zien dat het Nazisme, alles wat wij in *ons* (sic!) land lief hadden, vernietigde!

Daarom twee vragen: blijft de heer von Kielmansegg voor *Het Parool* acceptabel?

En wat gebeurt er met een dienstweigeraar, die het vertikt onder een dergelijke bevelhebber te dienen?

Er kan toch geen twijfel zijn: zelfs al zou de heer von Kielmansegg thans 'heil Johnson' roepen, dan nog is hij volstrekt onaanvaardbaar in zijn huidige functie.

In het algemeen zal Nederland zich scherper en onafhankelijker moeten opstellen. Met papieren veroordelingen (Zuid-Afrika) komen we er niet. Portugal uit de NAVO (of Nederland), von Kielmansegg als hij vrij mag rondlopen, dan niet in een NAVO-officiersuniform. Nederland mag dan de laatste tijd wel eens iets hebben laten horen (Zuid-Afrika) en daarbij voorafgegaan worden door de (ha!) PvdA (Spanje-EEG, Vietnam), het is beslist onvoldoende.

Een eventuele koerswijziging (en waarom zouden we daar bang voor zijn?) zou de afstand tot onze bondgenoot Amerika kunnen vergroten, maar anderzijds de afstand tot de zg. neutrale (jonge) staten kunnen verkleinen. Een belangengemeenschap met deze emanciperende landen zal waarschijnlijk op den duur toch nagestreefd moeten worden in deze door twee grote atoommogendheden gespleten wereld.

Zonder in kreten als 'wordt wakker' te willen verval-
len, zullen we moeten proberen een andere politiek te voeren. Ik heb niet de bedoeling gehad deze hier maar eventjes neer te schrijven. Maar na een these volgen anti-these en synthese. Als dit een kleine bouwsteen is tot een these, ben ik De Bezige Bij dankbaar.

Nieuw links

De Groene Amsterdammer heeft geschreven, dat de tekenen van vermoeidheid, van verval overheersen in het parlement en bij de partijen en dat het wachten slechts is op de sloper, die aan de nieuwbouw voorafgaat.

In Nederland is volop discussie over de vernieuwing van ons partijstelsel, maar aangezien deze discussie gevoerd wordt door dezelfde aan hun stroming verknochte lieden, die het verval veroorzaakt hebben, is er weinig hoop, dat er echt iets verandert. In een al zeer extreem geval zal de KVP haar K veranderen in een A van Algemene en dan zal er grote opschudding in Nederland ontstaan en hebben de politici weer vele uren diskussiestof. Maar in feite verandert er niets: er komt dan geen partij minder, dezelfde Schmelzertjes blijven en als er politiek niets gebeurt, blijven ook de kiezers waar ze waren. Hoe verkalkt het zaakje eigenlijk wel is, blijkt uit het feit, dat men meent aan de verandering van de K in de A nog niet 'toe te zijn'! Als de reeds eerder geciteerde jongerenvoorzitter van de KVP nader aan de breedsprakerige tand gevoeld wordt en gevraagd wordt of de KVP een partij voor anderen dan katholieken is, antwoordt deze jongere fris van de lever:

'Kijkt u eens, nu is het zelfs al mogelijk—en dat komt nog onvoldoende tot uiting, ja, het is misschien wat meer theorie—maar nu is het mogelijk dat mensen, die het programma van de KVP onderschrijven, dat die zich bij de KVP aansluiten en zelfs nog ruimer is het natuurlijk mogelijk, dat men op de KVP stemt, dus is er geen sprake van dat er ook maar één jongere zou denken

aan opheffing van de KVP of wat dan ook. Het gaat om een duidelijker maken van het beeld van de ons bijzonder dierbare KVP.'

Het streven van sommige lieden, om naar een partij links van het midden te komen, kan alleen maar leiden tot een verdere vertroebeling van de politieke verhoudingen. Zolang de AR en de CHU het al niet eens met elkaar kunnen worden, zolang ook de echte KVP'-ers een eigen tehuis moeten hebben, zal er geen partij minder ontstaan.

Het lijkt mij een onvergefelijke fout te denken, dat de aantrekking van een aantal (en dat zal een beperkt aantal moeten zijn) 'linkse' figuren uit de konfessionele partijen, een nieuwe partij zou kunnen opleveren die de meerderheid zou kunnen halen. Het zal hooguit een door compromissen vertroebelde partij kunnen worden.

In de nieuwe tijd, die gaat aanbreken, gaat het er niet om een paar konfessionele jongens via onderhandelingen binnen te halen, maar gaat het erom, de kiezer voor een duidelijke keus te stellen.

Rob de Rooi heeft in *Socialisme en Democratie* de theorie ontwikkeld dat de katholieke kiezer momenteel niet genoodzaakt is 'door te breken,' omdat als hij KVP stemt, hij eveneens een regeringsprogram als dat van het kabinet Cals steunt.

Het streven van de KVP, als grootste en onmisbare partij steeds de spil bij de kabinetsformaties, is altijd geweest de VVD en PvdA zo tegen elkaar uit te spelen, dat de verschillen zo minimaal mogelijk werden. Hieraan zal een eind moeten komen.

Een grootscheepse aanval op de konfessionele partijen zal moeten plaatsvinden, maar dan niet op de K (van katholiek), maar op de P van politiek.

Daarom zal de Partij van de Arbeid zich opnieuw moeten opstellen. Het risico is, dat andere partijen dan moord en brand gaan schreeuwen in de uit de periode brief-Nederhorst bekende terminologie. Welnu, dat is uitstekend. Het is niet alleen geen schande om de politiek te wijzigen, het is zelfs noodzakelijk in deze snel veranderende maatschappij, te meer daar de oude politiek duidelijk tot een vervreemding tussen de Nederlanders en de PvdA heeft geleid.

Nieuw links zal duidelijker en non-conformistischer zijn, en vooral radikaler. Daarbij zullen geen dogma's, zoals bij de traditionele linkervleugel, het beleid bepalen, maar de nuchtere visie op wat volgens progressieven noodzakelijk is voor de toekomst. In het algemeen zullen daarbij enkele forse ingrepen de voorkeur verdienen boven een reeks kleine compromissen op allerlei gebied.

Zo zal nationalisatie van de grond en de bodemschat ten niet voorgestaan moeten worden vanwege de nationalisatie om de nationalisatie, maar omdat dit voor een werkelijk progressief en vooruitziend programma onontkoombaar is.

In de praktijk zal hierdoor een moderne, grote linkse partij ontstaan, die zich in beginselen en praktische politieke zaken onderscheidt op duidelijke punten, benevens de wijze waarop zij zich laat gelden.

Het bovenstaande houdt niet in, dat regeringsdeelname door de PvdA uitgesloten zou zijn. Wel zal zij vooraf aan de kiezers een minimum-programma moeten aanbieden van enkele essentiële punten. Dit programma zal onvoorwaardelijk en geheel door de nieuwe regering gerealiseerd moeten worden wil de PvdA aan een nieuw kabinet deelnemen.

In de praktijk zal de PvdA het risico lopen aangewreven te krijgen PSP-achtig te gaan doen of zelfs haar politiek uit angst voor verlies aan deze partij te wijzigen.

Hierover zij nog dit gezegd. Een werkelijke eigen politiek zal nooit geformuleerd worden met een scheef oog naar een ander programma. Komen de politieke doelstellingen van PvdA en PSP op sommige punten bij elkaar, dan kan het alleen maar toe te juichen zijn, dat er overeenstemming bestaat tussen de twee socialistische partijen. Er is geen enkel bezwaar tegen, de PSP is socialistisch en democratisch. Veel belangrijker is trouwens te signaleren als de KVP-politiek VVD-achtig is.

Tot slot nog dit. In dit boekje heb ik zoveel mogelijk termen als 'sociale gerechtigheid, geestelijke vrijheid, maatschappelijke ordening enz.' vermeden. Het zijn vaak uitgeholde begrippen, die door praktisch elke partij nagestreefd worden. De onenigheid begint pas, als we gaan praten over de manier waarop.

Hierover heb ik geprobeerd enige dingen te stellen, zonder de illusie te hebben, dat we er nu zijn. Op tal van punten zal dieper ingegaan moeten worden.

Wellicht zullen er lezers zijn, die enkele onderwerpen zoals luchtverontreiniging gemist hebben. Anderen zullen het niet fel genoeg vinden. Het zij zo. Ik heb niet de pretentie gehad mijn partijvoorzitter Tans een blauwdruk dan wel een hoge bloeddruk te bezorgen. Het eerste zou me trouwens ook niet lukken.

Als iets uit dit boekje ertoe kan bijdragen, dat we uit de huidige vermolmde situatie komen, dan ben ik al tevrede. En het doel waarnaar wij streven zal, met een kleine variant op Wim Sonneveld's 'Zeg maar ja tegen het leven' moeten zijn: 'Zeg maar ha tegen die PvdA!'

JAN NAGEL, geboren 20 juni 1939 in Amsterdam, 5-jarige h.b.s.-b, in 1962 verhuisd naar Hilversum i.v.m. werkring. Medewerker VARA-radio, o.a. teksten voor jongerenprogramma 'Uitlaat'. Maart 1965 gekozen in PvdA-hoofdbestuur na felle kritiek tijdens het tweejaarlijks kongres te hebben geoefend. Schreef een aantal kritische artikelen op de politieke pagina van *Het Parool*. Protesteerde telegrafisch bij minister Samkalden tegen politie- en justitie-optreden. Bleef gehandhaafd in partijbestuur.

Zijn boekje *Ha, die PvdA!* is een serieuze poging tot het aangeven van een nieuwe politiek. Het is vooral gericht op de jongeren en loopt niet aan de partyleiband.

Kommentaar van Jan Nagel op zijn boekje: de drukker heeft mijn woorden goed weergegeven.

De Boerenpartij

Ir. W. Stam

Kwadraat Pamflet 28 f 3,50

Wat de provo's willen

Duco van Weerlee

Kwadraat Pamflet 29 f 3,50

Provo's en Justitie

Louis Sinner

Kwadraat Pamflet 31 f 3,50

Full-time provo

Hans Tuynman

Kwadraat Pocket 32 f 5,-

UITGEVERIJ DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM

DE BEZIGE BIJ KWADRAATPOCKETS

- KP1 Prof. dr. ir. J. Goudriaan *Vriend en vijand*
 KP2 Dr. K. L. Roskam *Alleen voor blanken*
 KP3 Prof. mr. F. J. M. F. Duynstee *Nieuw-Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesië*
 KP4 Harry Mulisch *De zaak 40/61*
 KP5 Prof. dr. J. Pen *Harmonie en conflict*
 KP6 L. Pauwels, J. Bergier *De dageraad der magiërs*
 KP7 Leo Klatser *China nu | een reus ontwaakt*
 KP8 Mao Tse-toeng *Guerrilla-oorlogvoering*
 KP9 Philip Toynbee *Underdogs*
 KP10 A. J. P. Taylor *De oorsprongen van de tweede wereld-oorlog*
 KP11 Dr. A. L. Constandse, mr. J. L. Heldring, Paul van 't Veer *Gelijk hebben en krijgen*
 KP12 Mr. dr. F. M. Havermans *Vijfduizend verdachten*
 KP13 Gilles Perrault *De parachutisten*
 KP14 Prof. mr. B. V. A. Röling *Over oorlog en vrede*
 KP15 H. J. A. Hofland *Opmerkingen over de chaos*
 KP16 Prof. dr. J. Pen *Een harde wereld*
 KP18 Albert Memmi *Portret van een Jood*
 KP20 P. H. Remarque e.a. *Slaags met de politie*
 KP21 Ruth Harrison *Beestenmachines*
 KP22 Paul Carter-Harrison *Dialoog van het verzet*
 KP23 K. van Hippel *Nederland een eigen bom*
 KP24 J. D. Baron van der Capellen tot den Pol *Aan het Volk van Nederland*
 KP25 Paul van 't Veer *De helden van onze tijd*
 KP26 J. B. Charles *Voor kinderen van ezeldrijvers*
 KP27 Sutan Sjahrir *Indonesische overpeinzingen*

DE BEZIGE BIJ LITERAIRE REUZENPOCKETS

- LRP100 Harry Mulisch *Het zwarte licht*
 LRP106 Hugo Claus *Gedichten (1948-1963)*
 LRP107 Simon Vinkenoog *Liefde*
 LRP109 Jaap Harten *Operatie montycoat*
 LRP110 Bert Schierbeek *Het boek Ik*
 LRP120 W. F. Hermans *Het sadistische universum*
 LRP121 Remco Campert *Het gangstermeisje*
 LRP123 S. Vestdijk *Bericht uit het hiernamaals*
 LRP124 Remco Campert *De jongen met het mes*
 LRP131 J. W. Holsbergen *Soldaten en kinderen half geld*
 LRP132 Bert Schierbeek *Een broek voor een oktopus*
 LRP133 Astère Michel Dhondt *God in Vlaanderen*
 LRP134 Rudolf Geel *De weerspannige naaktschrijver*
 LRP138 Simon Vinkenoog *Wij helden*
 LRP139 Hugo Claus *Tijl Uilenspiegel*
 LRP141 Cees Nooteboom *Een nacht in Tunesië*
 LRP148 Simon Vinkenoog *Eerste gedichten (1949-1964)*
 LRP149 F. ten Harmsen van der Beek *Geachte Muizenpoot
 en achttien andere gedichten*
 LRP151 C. Buddingh' *Deze kant boven*
 LRP153 Esteban López *Als broer en zuster*
 LRP154 Lizzy Sara May *Het dubbelspoor*
 LRP155 Jaap Harten *Totemtaal*
 LRP162 Gerard den Brabander *Verzamelde gedichten*
 LRP172 J. G. Toonder *Opstaan op zaterdag*
 LRP173 W. F. Hermans *Nooit meer slapen*
 LRP181 Tip Marugg *Weekendpelgrimage*
 LRP182 S. Vestdijk *De redding van Fré Bolderhey*
 LRP183 S. Vestdijk *De fantasia*
 LRP184 S. Vestdijk *Een moderne Antonius*
 LRP200 Hugo Raes *Een faun met kille horentjes*

KP 33 /350/60

Jan Nagel

Ha, die PvdA!

Reakties, zoals die zouden luiden op de vraag: 'Wat vindt u van dit boekje?'

Schmelzer: 'Ik zou die vraag anders willen stellen.'

Eibert Meester: 'Vooropgesteld dat de inhoud voor Nagel's persoonlijke rekening komt, vind ik het uitgeven niet opportuun. Bovendien wist Nagel, dat we bezig waren met de vraag of we niet eens een boekje zouden moeten uitgeven.'

Koekoek: 'Ongezien kan ik u wel vertellen, dat daar helemaal niets van deugt.'

Geertsema: 'Wanneer u mij mijn mening vraagt, dan zou ik die als liberaal als volgt in het kort willen samenvatten.'

Roolvink: 'Ik wil u eerlijk zeggen, dat mijn fractie ernstig bezorgd is over het feit, dat dit soort boekjes verschijnt. Het werpt een schaduw op de samenwerking tussen de regeringspartners en we betwijfelen ten zeerste of de PvdA straks wel een loyale oppositie zal voeren.'